

**Sarjakuvan keinoja Muumilaaksossa: kuvan ja sanan suhde,
metasarjakuva ja erikoiset välipalkit Tove ja Lars Janssonin
Muumipeikko-sarjakuvissa**

Tiinamariia Heimari

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuus

2019

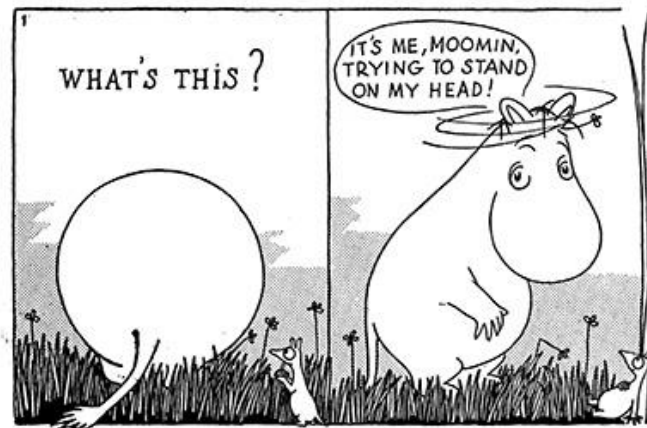
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Tiinamariia Heimari	
Työn nimi – Title Sarjakuvan keinoja Muumilaaksossa: kuvan ja sanan suhde, metasarjakuva ja erikoiset välipalkit Tove ja Lars Janssonin Muumipeikko-sarjakuvissa	
Oppiaine – Subject Kirjallisuustiede	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Heinäkuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 55
Tiivistelmä – Abstract <p>Maisterintutkielmassani selvitän, miten sarjakuvan eri keinot näkyvät Tove ja Lars Janssonin Muumipeikko-sarjakuvissa. Aineistooni kuuluu 41 Muumipeikko-sarjakuvaa. Erityisesti keskityn kuvan ja sanan suhteisiin, ruutujen välisiin erikoksiin palkkeihin ja metaefekteihin. Selvitän, miten ruutujen koristeelliset välipalkit liittyvät tai vaikuttavat tarinaan. Millainen kuvan ja sanan suhde Muumipeikko-sarjakuvissa on? Tutkin myös, ovatko Muumipeikko-sarjakuvat metasarjakuvaa.</p> <p>Tutkimissani sarjakuvissa on pääsääntöisesti kuvan ja sanan yhteistyötä, eli tarina kulkee eteenpäin kummankin avulla. Vaikka yhteistyö on kokonaisuudessa vallitsevassa asemassa, kuitenkin yksittäisten strippien ja ruutujen sisällä yhteistyön lisäksi sana- tai kuvapainiotteisuus saattaa vaihdella. Janssonit myös sekoittavat kuvaa ja sanaa omalaatuisella tavalla.</p> <p>Välipalkeista tein tilaston 21 Tove Janssonin piirtämän sarjakuvan pohjalta: jaoin stripit välipalkkien mukaan koristeellisiin ja funktionaalisiin välipalkkeihin. Vaikka tilastoni on vain suuntaa antava, siitä näkee selkeästi, että suurin osa Tove Janssonin sarjakuvien välipalkeista on pääasiassa vain koristeellisia. Nekin silti liittyvät aina tarinaan jollain tapaa, vaikka eivät sinänsä toisikaan kerrontaan mitään uutta. Yleensä ne visualisoivat lisää tarinan tapahtumia. Kuitenkin jonkin verran löytyy myös välipalkeja, joita ilman kerronnasta puuttuisi jotain.</p> <p>Tulosteni mukaan Muumipeikkosarjakuvat ovat metasarjakuvaa. Yleisin metaefekti Muumipeikko-sarjakuvissa on ruutujen ylitykset tavalla tai toisella. Hahmon käsi, jalka tai häntä saattaa ylittää ruutujen rajoja, tai hahmo saattaa tarttua kiinni ruutujen välipalkkiin.</p>	
Asiasanat – Keywords Muumipeikko, sarjakuva, Tove Jansson, Lars Jansson, metasarjakuva, kuva ja sana, välipalkit	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisälllys:

1 Johdanto	4
1.1 Aiempi tutkimus	5
1.2 Aineiston esittely	6
2 Mitä on sarjakuva?	9
2.1 Ikonit ja symbolit sarjakuvissa	10
3 Kuvan ja sana	14
3.1 Kuvan ja sanan suhde	15
3.2 Kertojateksti	17
3.3 Kuvan ja sanan sekoittuminen	19
3.4 Äänet ja fontti	21
4 Ruudut ja niiden väliset palkit	27
4.1 Ruudusta ruutuun – ajan esittäminen	28
4.2 Välipalkit	32
3.2.1 Koristeelliset ja funktionaaliset välipalkit	34
5 Metasarjakuvan piirteitä	42
5.1 Ruutujen ylitykset	43
5.2 Ruutujen venymiset ja lukijan huomioiminen	46
6 Päättäntö	51
Lähteet	53

1 Johdanto

Kuva 1, ©Tove Jansson (Moomin 1, 7).

Muumien suosiolle ei näy loppua: muumit ovat edelleen ajankohtainen asia, vaikka ensimmäisen Muumi-kirjan julkaisusta on jo yli 70 vuotta. Muumeista on tehty useita TV-sarjoja, joista uusin ilmestyi juuri alkuvuodesta. Muumi-oheistuotteita ilmestyy koko ajan lisää, ja niillä on suuri keräilijäkunta. Muumeja löytyy niin astioista, kankaista, vaatteista, asusteista, elintarvikkeista, kuin erilaisista kodin sisustustuotteistakin. Kaupan hyllyltä voi löytää esimerkiksi Muumi-puuroa, -kynttilöitä ja -lankoja.

Etenkin muumimukit ovat suosittu keräilykohde: harvinaisimmasta muumimukista on maksettu jopa 10 000 euroa (Vuori, 2016). Elokuussa 2018 valmistettiin erikoismuki, joka oli myynnissä vain yhden päivän, mikä sai muumifanit sekaisin: sadat suomalaiset jonottivat kyseistä mukia tunteja, jopa yön yli (Niemi, 2018). Muumien ympärillä pyörii siis valtava bisnes. Oheistuotteita myydään myös muualla maailmassa, esimerkiksi Japanissa valmistetaan omaa Yamaik-muumimukisarjaa. Suosituimmassa Facebookin Muumikeräilijät -ryhmässä on yli 19 500 jäsentä.¹

Heikki Jokinen (2011a, 23) toteaa, että Tove ja Lars Janssonin Muumipeikko on kiistatta iätön sarjakuva. Hänen mukaansa Muumipeikko-sarjakuvat olivat selvästi edellä aikaansa niin tarinoiden kuin grafiikoidenkin puolesta. Haluan tässä maisterintutkielmassani selvittää,

¹ Facebook, katsottu 9.7.2019.

miten sarjakuvan eri keinot näkyvät Muumipeikko-sarjakuvissa. Erityisesti minua kiinnostavat ruudut ja niiden väliset palkit, koska ne ovat sarjakuvien suurin visuaalinen erikoisuus. Tove ja Lars Jansson käyttävät sarjakuvissaan paljon erilaisia esineitä ja asioita erottamaan ruutuja toisistaan. Haluan selvittää, millaisia esineitä ja asioita ruutujen välissä käytetään ja miten ne vaikuttavat tarinaan. Ovatko ne vain koristeellisia, vai onko niillä jokin funktio? Lisäksi minua kiinnostaa, millainen kuvan ja sanan suhde Muumipeikko-sarjakuvissa on. Tutkin myös sitä, ovatko Muumipeikko-sarjakuvat metasarjakuvia, ja miten mahdolliset metasarjakuvan piirteet niissä ilmenevät.

1.1 Aiempi tutkimus

Muumi-kirjoista on tehty paljon opinnäytetöitä, mutta vain neljä väitöskirjaa. Happonen väitöskirja *Vilijonka Ikkunassa* (2007) on ainoa suomenkielinen Muumeista tehty väitöskirja. Happonen tutkii väitöskirjassaan kuvan ja sanan suhdetta Muumi-kirjojen kuvituksessa. Ruotsinkielisiä väitöskirjoja löytyy kaksi: Boel Westinin *Familjen i dalen* (1988) ja Agneta Rehal-Johanssonin *Den lömska barnboksförfattaren: Tove Jansson och mumiverkets metamorfoser* (2006). Lisäksi Mareike Jendis on tutkinut Muumi-kirjoja saksaksi väitöskirjassaan *Mumins wundersame Deutschlandabenteuer: zur Rezeption von Tove Janssons Muminbüchern* (2001).

Pro gradu -tutkielmissa Muumi-kirjoja on tutkittu muun muassa kirjallisuuden, kuvataiteen, kielitieteen ja psykologian näkökulmista. Toinen Muumi-kirjojen kuvan ja tekstin suhdetta tutkiva tutkimus on Kirsi Leinosen pro gradu -tutkielma *Laakson boheemit - kuva, sana ja taiteilijuuden parodiointi Tove Janssonin teoksissa Vaarallinen juhannus ja Muumipapan urotyöt* (2012). Esimerkiksi Anne Nupponen (2010) tutkii henkilöiden välisiä suhteita *Muumipappa ja meri-* ja *Taikurin hattu* -kirjoissa, Eija Pääkkönen (2010) on tutkinut Muumi-kirjojen maailmankuvaa, moraaleja ja arvoja ja Sari Härkönen (2010) on tutkinut kielikuvia *Taikurin hattu* -kirjassa.

Varsinaisesti Muumipeikko-sarjakuvia on tutkittu vain kahdessa pro gradu -tutkielmassa, vaikka niihin saatetaankin viitata muissakin Jansson aiheisissa tutkimuksissa. Ann-Sofie Källund (2008) on tutkinut kolmen Muumipeikko-sarjakuvan suomennoksen pragmaattista analyysia, kun taas Minna Apelgren (2005) tarkastelee tekemisen filosofiaa pro gradu -

tutkielmassaan *Kun muurahaiset eivät enää aherra: Tekemisen filosofinen tarkastelu muumisarjakuvien avulla*.

Lisäksi Tove Janssonin muuta tuotantoa, kirjallisuutta, pilapiirroksia ja taideteoksia, on tutkittu jonkin verran. Leena Puustinen (1999) on tutkinut metafiktiivisyyttä Tove Janssonin novellikokoelmassa *Dåckskåpet*, Saara Kiesiläinen (1995) on tutkinut vanhuuskuvaa Tove Janssonin aikuistuotannossa ja Maria Aalto (2003) on tutkinut huumorin olemusta Tove Janssonin pilakuvissa.

1.2 Aineiston esittely

Aivan ensimmäisen kerran Muumipeikon näköinen hahmo esiintyi 1930-luvun alussa, kun ”Tove Jansson piirsi rumimman keksimänsä karikatyyrin filosofi Immanuel Kantista” (Tolvanen 2000, 25). Tämän jälkeen muumia muistuttava musta hahmo esiintyy nimettömässä Janssonin maalauksessa 1930-luvulla. Varsinaisesti muumihahmo syntyi kuitenkin 1940-luvulla, kun se alkoi ilmestyä Janssonin pilapiirroksiin *Garm*-lehdessä. Vuonna 1944 hahmosta tuli Janssonin nimimerkkiahmo (Tolvanen 2000, 26). Seuraavana vuonna ilmestyi ensimmäinen Muumi-kirja, *Muumit ja suuri tuhotulva* (1945), jota seurasi *Muumipeikko ja pyrstötähti* vuonna 1946.

Ensimmäinen Muumi-sarjakuva sai alkunsa, kun Janssonia pyydettiin piirtämään sarjakuvaa *Ny Tid*-lehteen, ja hän päätti piirtää Muumi-sarjakuvan (Tolvanen 2000, 26–27). Tämä ensimmäinen sarjakuva kuitenkin eroaa muista Muumi-sarjakuvista siinä, että siinä ei ole puhekuplia ollenkaan, vaan kaikki teksti on kertojan äänellä ruutujen alalaidassa. Sarjakuva perustuu kirjaan *Muumipeikko ja pyrstötähti*. Sarjakuva ilmestyi vuonna 1947.

1950-luvun alussa ensimmäiset Muumi-kirjat olivat Englannissa myyntimenestyksiä, ja sen takia Muumeista haluttiin aikuisille suunnattu sarjakuvaversio. Varsinainen Muumipeikko-sarjakuva alkoi vuonna 1954, kun ensimmäinen strippi ilmestyi englantilaisessa *Evening News*-lehdessä 20.9. Kyseinen lehti oli tuohon aikaan maailman suurin iltapäivälehti, jonka levikki oli 12 miljoonaa kappaletta. Seuraavana vuonna Muumipeikko-sarjakuvaa julkaistiin myös pohjoismaisissa lehdissä, Suomessa ensimmäisen kerran *Ilta-Sanomissa*. Parhaimmillaan sarjakuva ilmestyi noin 120:ssä päivälehdessä 40:ssä eri maassa. (Tolvanen 200, 48-49, 63, 93–95.)

Muumipeikko-sarjakuva ilmestyi sanomalehtisarjakuvana englanniksi vuosina 1954–1975. Alkuperäinen julkaisija oli *Evening News* -lehti, jossa se ilmestyi vuosina 1954–1968. Sarjakuvaa tuottivat sisarukset Tove ja Lars Jansson. Sarjakuvia ilmestyi yhteensä 73, joista 21 on Toven piirtämiä ja Lars teki loput 52. Suurin osa sarjakuvista on siis Larsin käsialaa. Lars myös auttoi kahdeksan Toven piirtämän tarinan käsikirjoituksessa. (Westin 2008, 256.) Lisäksi Lars käänsi alusta asti Toven striippien luonnokset ruotsista englanniksi (Tolvanen 2000, 94).

Alkuinnostuksen jälkeen sarjakuvien piirtäminen alkoi ahdistamaan Tovea, ja sen takia vuonna 1960 hänen veljensä Lars otti vastuun niiden tekemisestä (Tove Jansson.com 2019). Lars opetteli piirtämään vasta, kun päätti jatkaa sisarensa jalanjäljissä Muumipeikko-sarjakuvien tekemistä. Ennen sitä hän ei ollut kokon elämänsä aikana piirtänyt mitään. (Tolvanen 2000, 86.)

Heikki Jokinen ja Kalervo Pulkkinen (1996, 35) toteavat, että Muumipeikko-sarjakuvat ovat pysyneet yllättävän modernina sarjakuvana, eikä niitä voida sijoittaa millekään sarjakuvahistorian vuosikymmenelle tyylin perusteella. Muumipeikko-sarjakuvat ovat kaikkien aikojen menestyneimpiä suomalaisia sarjakuvia. Juhani Tolvasen (2000, 94) mukaan Muumipeikko-sarjakuvilla on ollut parhaimmillaan 20 miljoonaa lukijaa, eikä mikään muu suomalainen kirja, sarjakuva tai elokuva ole koskaan yltänyt vastaaviin lukemiin. Muumipeikko-sarjakuvat tekivät muumit tutuiksi myös maamme suomenkieliselle väestölle: ennen niiden ilmestymistä *Ilta-Sanomissa* 1955 Muumi-romaaneja ei ollut vielä käännetty suomeksi (Jokinen 2004, 128–129). Myös Muumi-kirjat ovat menestyneimpiä suomalaisia lastenkirjoja. Ne ovat kaikkien aikojen käännettyimpiä suomalaisia kirjoja heti *Kalevalan* jälkeen.

Käytän tutkimukseni aineistona pääasiassa kaikkia Suomessa saatavilla olevia englanninkielisiä Muumipeikko-sarjakuvia. Tämä tarkoittaa ensimmäistä 41 sarjakuvaa, joihin kuuluu sekä Toven että Larsin sarjakuvia. Saatan viitata myös myöhempään sarjakuviin, mutta koska niitä ei ole Suomessa saatavilla alkuperäiskielellä, en sisällytä niitä varsinaiseen tutkimusaineistoon. Koska aineistoni tekijöinä on kaksi ihmistä, joilla on sama sukunimi, en voi viitata heihin pelkällä sukunimellä. Sen takia viittaan heihin jatkossa aina sekä etu- että sukunimellä (Tove Jansson tai Lars Jansson).

Rajaan ensimmäisen Muumi-sarjakuvan (1947) tutkimusaineistosta, koska se ei kuulu muiden sarjakuvien kanssa samaan jatkumoon. Sitä ei julkaistu Muumipeikko-nimellä, ja sen alkuperäinen julkaisukieli on eri kuin Muumipeikko-sarjakuvissa. Se myös eroaa graafisesti todella paljon Muumipeikko-sarjakuvista, minkä vuoksi en koe mielekkääksi ottaa sitä osaksi tutkimusta.

2 Mitä on sarjakuva?

Mitä tarkoittaa "sarjakuva"? Mikä lasketaan sarjakuvaksi? Thierry Groensteen (2009, 126) toteaa, että on lähes mahdotonta antaa yhtä, universaalista ja täysin paikkaansa pitävää määritelmää sarjakuvulle. Scott McCloudin (1994, 5) mukaan termin voi määritellä lyhyesti niin, että vähintään kaksi kuvaa muodostaa sarjan. Yksi kuva ei ole hänen mukaansa vielä sarjakuva, mutta useampi kuva yhdessä on. Tämä määritelmä on neutraali, eikä ota huomioon tyyliä, laatua tai aihepiiriä. Juha Herkman (1998, 22) taas toteaa, että sarjakuvan tärkein määritelmä on kerronnallisuus, eli tarinan esittäminen. Tämä erottaa sarjakuvan esimerkiksi pilakuvista. Sarjakuva muotoutuu aina omanlaiseksi kokonaisuudekseen jokaisessa yhteydessä, joten Herkmanin mukaan sarjakuva määräytyy aina tapauskohtaisesti. Mielestäni nämä määrittelyt tukevat toisiaan: useampi kuva yhdessä on aina jollain tasolla kerronnallista.

Sarjakuvien ero elokuvaan, jotka myös ovat periaatteessa sarjassa näytettäviä kuvia, on McCloudin (1994, 7) mukaan se, että sarjakuvassa kuvat ovat rinnakkaisia. Sarjakuvassa jokainen ruutu tarvitsee oman tilan. McCloud (1994, 9) antaa myös tarkemman määritelmän sarjakuvulle: "harkitussa järjestyksessä olevia rinnakkaisia kuvallisia tai muita ilmaisuja, joiden tarkoituksena on välittää informaatiota tai saada lukijassa aikaan esteettinen vaikutelma".

Robert Harvey (2001, 75 & 2009, 25–26) on sitä mieltä, että McCloudin määritelmä sarjakuvulle on liian laaja. McCloudin mukaan sarjakuvan ei ole pakko sisältää tekstiä, mutta Harveyn mielestä teksti on yhtä oleellinen osa sarjakuvaa kuin kuvatkin. Harveyn mukaan McCloudin määritelmän sisältäisi sarjakuvaksi myös esimerkiksi esihistorialliset kuvalliset tekstit ja kirjoitetun kielen. Lisäksi humoristiset yhden kuvan sarjakuvat eivät mahdu tähän määritelmään. Tosin Harvey toteaa, että ne eivät kuulu useimpien ihmisten käsitykseen sarjakuvasta.

Pekka Mannisen (1995, 33) mukaan yksinkertaisin sarjakuvan muoto on strippi. Strippi muodostuu yleensä kolmesta tai neljästä ruudusta, mutta ruutujen lukumäärä voi vaihdella yhden ja viiden ruudun välillä. Stripit voivat olla osa jatkuvaa tarinaa, tai yksi strippi voi olla erillinen, oma episodinsa. Muumipeikko-sarjakuvat ilmestyivät alun perin jatkuvina tarinoina strippien muodossa. Muumipeikko-sarjakuviin ei siis kuulu yhtään yksittäistä strippiä, joka olisi oma, erillinen tarinansa, vaan kaikki stripit ovat osa jotain pidempää tarinaa. Tove

Jansson on itse sanonut, että ihanteellinen strippi muodostuu 2–4:ään kuvasta, ja jokaisessa stripissä pitäisi olla jotain edellisestä ja jotain tulevasta (Westin 2008, 253).

”Sarjakuva edellyttää yksinkertaisimmassakin muodossaan lukijalta monimutkaista lukutaitoa”, Manninen (1995, 36) toteaa. Hänen mukaansa ruuduissa informaatio on koodattu eri tasoille, minkä lisäksi ruutujen välissä tapahtuu kehitystä tarinassa, mikä lukijan on pystyttävä pääättelemään.

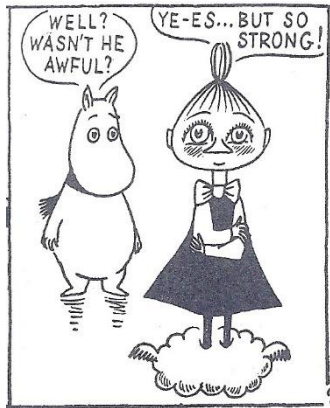
2.1 Ikonit ja symbolit sarjakuvissa

Ikoni on tärkeä termi sarjakuvan tutkimuksessa. McCloudin (1994, 27) mukaan on olemassa erilaisia ikoneita. On symboleja, jotka edustavat käsitteitä, ajatuksia ja filosofioita. Tällaisia ovat esimerkiksi uskontojen symbolit, kuten kristinuskon risti tai valtioiden liput. Lisäksi on kielen, tieteen ja kommunikaation ikoneita, joihin kuuluvat esimerkiksi kirjainmerkit ja numerot. Viimeisenä on kuvalliset ikonit. Ne on tehty muistuttamaan kuvaamiaan aiheita. Esimerkiksi piirretty kuva lehmästä ei ole lehmä, vaan kuvallinen ikoni lehmästä. Symboleita voi sarjakuvassa käyttää tunteiden ilmaisun apuna. Esimerkiksi sydämet pään päällä kuvaavat rakastunutta henkilöä. Myös taustaa ja puhekuplia voi käyttää tehosteena tunteen ilmaisemiseen. (McCloud 1994, 129–134.) Kai Mikkosen (2005, 31) mukaan mistä tahansa kuvasta voi tulla ajan myötä symboli.

John Fiske kirjoittaa, että kohteesta tulee symboli, kun se saa kyvyn edustaa jotain muuta. Hänen mukaansa ikoni muistuttaa kuvaamaansa kohdetta, kun taas symbolilla ei ole samanlaista kytköstä kohteeseensa. Symboli toimii viestinnässä vain, jos sillä on sovittu merkitys. (Fiske 2005, 70, 121). Fiske ei siis pidä symbolia ikonin alakäsitteenä kuten McCloud. Jokinen (2011b, 110) toteaa, että sarjakuvissa on joskus vaikea sanoa, ovatko merkit ikoneja vai symboleja. Hänen mukaansa ikonin muoto johdetaan suoraan ilmaistavan asian sisällöstä, kun taas symbolien merkitys on puhtaasti sopimuksenvarainen. Kuitenkin ikonisetkin merkit voivat hänen mukaansa olla ehdollisia, koska niiden muoto on johdettu kohteestaan sarjakuvan sääntöjen mukaan, ja nämä säännöt ovat sopimuksen varaisia.

Kuvassa 2 Mymmeli seisoo pilven päällä. Pilvi symboloi Mymmelin ihastumista: tunne nostaa hänet pilvien päälle ja saa hänet leijumaan. Pilvi ei tarkoita, että Mymmeli konkreettisesti leijuisi, vaan se symboloi hahmon tunnetta leijumisesta. Pilveen on vielä piirretty lisäksi pienet siivet ikään kuin vahvistamaan entisestään leijumisen symboliikkaa.

Vastaavat symbolit ovat yleisiä sarjakuvien maailmassa, koska niillä voidaan ilmaista erilaisia tunnetiloja, joiden ilmaiseminen muuten voisi olla haastavaa.

Kuva 2, ©Tove Jansson (Moomin 2, 13).

Kuva 3, ©Tove Jansson (Moomin 1, 24).

Sarjakuvien myötä muumihahmoille kehittyi omat symbolinsa, jotta heidät erottaisi paremmin toisistaan: Pappa sai silinterinsä ja Mamma esiliinansa (kuva 3). Muumipeikko sai päähenkilönä olla ilman tunnusmerkkiä. (Westin 2008, 254.) Muumimammalla oli käsilaukku jo ensimmäisestä kirjasta lähtien, mutta sarjakuvissa sen ei katsottu erottavan hahmoa tarpeeksi muista muumeista, minkä vuoksi kustantajalta tuli ehdotus mahdollisesta esiliinasta (Tolvanen 2000, 59). Vaikka varmasti kaikki muumien parissa kasvaneet yhdistävät nämä tunnusmerkit hahmoihin automaattisesti, niitä ei vielä ensimmäisissä kirjoissa ollut. Ne kuitenkin näkyvät kirjoissa, jotka Tove Jansson kirjoitti ensimmäisen sarjakuvan ilmestymisen jälkeen.

Manninen (1996, 46–47) toteaa, että yksinkertaistettuihin piirroksiin voidaan tehdä muutoksia hyvinkin pienillä asioilla, kuten lisäviivoilla. Nämä viivat voivat tuoda kuvaan uusia merkityksiä, tai ne voivat korostaa jotain kuvassa näkyvää asiaa. Esimerkiksi kuvassa 4 Haisulin yläpuolella leijailevat viivat ilmaisevat kuvallisesti hahmon pahaa hajua, jota muuten olisi lähes mahdotonta visualisoida. Vaikka hajun voi päätellä jo hahmon nimestä (Stinky/Haisuli), hajuviivat vahvistavat tätä mielikuvaa. Kuvassa 5 taas Nipsun suuttumuksen voi päätellä jo hänen ilmeestään, mutta pään päälle piirretyt suttuviivat korostavat entisestään kyseistä tunnetta. Lisäksi sutun kasvaminen ruutujen välillä kertoo tunteen voimistumisesta, mitä ei kuvista pystyisi päättelemään muuten. Molemmissa tapauksissa viivat ovat symboleita: kuvassa 4 viivat symboloivat Haisulin pahaa hajua, kun taas suttu Nipsun pään päällä symboloi vihan tunnetta.

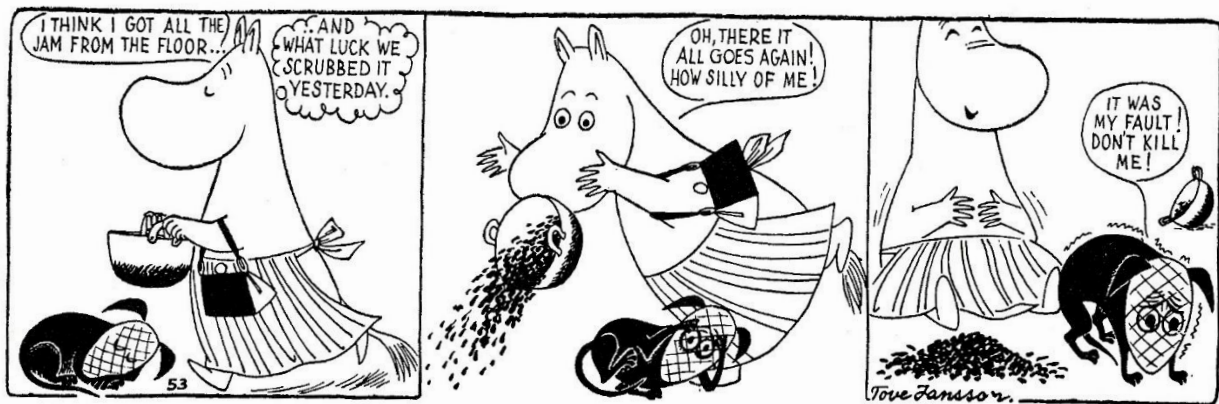

Kuva 4, ©Tove Jansson (Moomin 2, 72).

Kuva 5, ©Tove Jansson (Moomin 1, 34).

Viivoilla voidaan kuvata myös liikettä. Tällöin viivoja kutsutaan yleensä vauhtiviivoiksi. Tarinan kertomisen ja etenemisen kannalta liike on hyvin tärkeä osa sarjakuvia. Liikettä voidaan kuvata monella tapaa. Vauhtiviivan kanssa voi käyttää myös lisätehosteena esimerkiksi hahmon moninkertaistamista. Liikettä voi luoda myös sillä, että kuvataan hahmo tai tausta epäselvänä. Myös ruutujen sommittelu voi auttaa liikkeen tunnun luomisessa. (McCloud 1994, 110–115.)

Kuva 6, ©Tove Jansson (Moomin 2, 42).

Muumipeikko-sarjakuvissa kuvataan liikettä yleensä sommittelulla tai erilaisten viivojen avulla, kuten kuvassa 6. Esimerkkikuvan stripin keskimmaisessä ruudussa ei käytetä vauhtiviivoja ollenkaan, mutta kaatumisen voi silti selvästi nähdä niin Muumimamman, kattilan kuin sen sisällönkin asennoista, eli niiden sommittelusta. Viimeisessä ruudussa taas Muumimamman naurua on tehostettu muutamalla viivalla. Ilman niitä näyttäisi siltä, että Muumimamma vain hymyilee, mutta viivat kertovat hänen nauravan niin, että koko keho

liikkuu. Surku-koiran ympärillä olevat aaltoilevat viivat taas kertovat erilaisesta liikkeestä, pelokkaasta tärinästä. Vaikka koiran pelokkuuden näkee jo sen sanoista, ilmeestä, kyyristyneestä asennosta ja hännän paikasta jalkojen välissä, tärinä vielä voimistaa pelon tunnetta.

3 Kuva ja sana

Manninen (1996, 46) toteaa, että sarjakuva rikkoo yhden länsimaisen kulttuurin peruspilareista eli kuvan ja sanan kahtiajaon: ”Sarjakuvassa kuvat ovat tavallaan kirjoitettua tekstiä ja kirjoitettu teksti kuvia.” Will Eisner (1993, 13) puolestaan toteaa, että perinteinen kuvan ja sanan kahtiajako on itse asiassa hyvin mielivaltainen. Myös Mikkonen (2005, 44–48) esittää, että on harvinaista, että kuva ja sana olisivat autonomisia ja toisistaan riippumattomia yksikköjä. Vaikka kuva ja sana eivät monissa medioissa varsinaisesti sulautuisikaan yhteen, ne voivat silti muodostaa kokonaisuuden, jonka osien erottaminen toisistaan ei ole mielekäästä. Karin Kukkoson (2013, 6–7) mukaan sarjakuvaa tutkittaessa pitäisikin kiinnittää huomiota sanan ja kuvan eroavaisuuksien sijaan siihen, miten ne toimivat yhdessä. Esimerkiksi ilmeet, kehon kieli, visuaaliset symbolit ja teksti yhdessä antavat lukijalle vihjeitä ymmärtää hahmon tunteita ja mielentilaa.

Mikkonen (2005, 8) kutsuu sarjakuvia ja kuvakirjoja ikoniteksteiksi. Ikoni viittaa kuvaan ja teksti sanaan: eri elementtien yhteistyö toimii ”ulkopuolisen” tekijän, tarinan, välityksellä. Sarjakuvissa kuvaa ja sanaa ei voi erottaa, vaikkei niitä ajateltaisikaan samana asiana. Hän toteaa ikonitekstien olevan samanaikaisesti jakautuneita ja yhtenäisiä esityksiä: kuvan ja sanan ero on samanaikaisesti hämärä ja varma. ”Sarjakuvassa kertomusta luovaan vuorovaikutukseen osallistuvat sekä kertova kuva, kertova kieli että kertovan kuvan ja kielen vuorovaikutus” (Mikkonen 2005, 296).

McCloudin (1994, 21) mukaan moni sarjakuva käyttää sanan ja kuvan yhdistelmää, mutta sarjakuvaa ei pitäisi hänen mielestään määritellä niin, että siinä on pakko olla tekstiä. Vaikka kuvien ja sanojen yhdistelmä ei kuulu McCloudin (1994, 152) määritelmään sarjakuvasta, yhdistelmällä on hänen mukaansa ollut valtava vaikutus sarjakuvan kehitykseen. Harveyyn (2001, 76) mukaan sanan ja kuvan yhdistyminen sarjakuvissa on koko taidemuodon ydin. Herkman (1998, 50) taas toteaa, että on vaikeaa löytää sarjakuvaa, jossa teksti ei olisi läsnä missään muodossa, kuten esimerkiksi jonkinlaisena efektinä, sarjakuvan nimenä tai edes piirtäjän nimimerkinä.

3.1 Kuvan ja sanan suhde

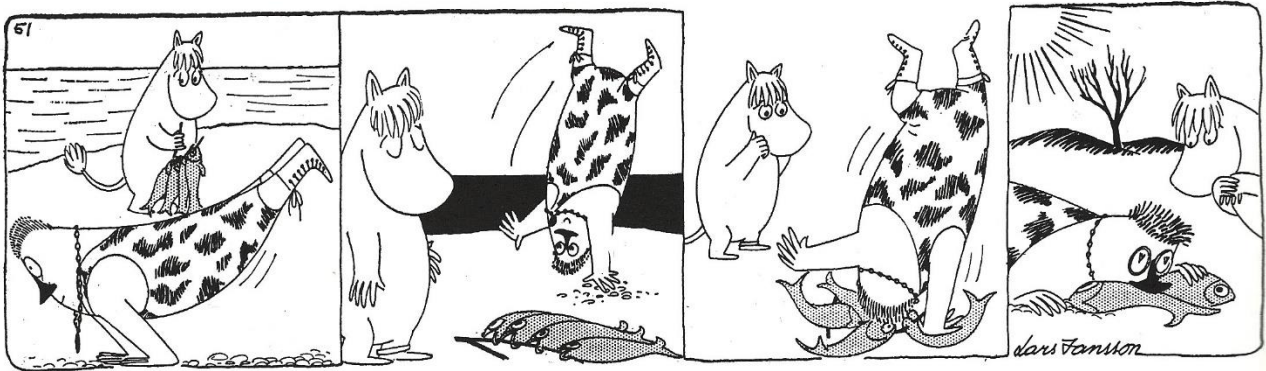
Mikkosen (2005, 295) mukaan sarjakuvissa kuva ja sana ovat rakenteellisesti ja semanttisesti riippuvaisia toisistaan. Hän kirjoittaa, että niin sanat kuin kuvatkin voivat olla sarjakuvissa hallitsevassa asemassa, mutta niiltä voi myös puuttua selkeä hierarkkinen rakenne. On myös yleistä, että kuvan ja sanan suhde vaihtelee saman sarjakuvan sisällä.

Eri tapoja yhdistellä kuvaa ja sanaa on rajattomasti, mutta McCloud (1994, 153–155) pyrkii jakamaan ne seitsemään kategoriaan. Ensin hän mainitsee sanapainotteiset yhdistelmät. Niissä kuvilla kuvitetaan tekstiä, mutta ne eivät tuo varsinaisesti mitään uutta tarinaan. Toinen on kuvapainotteiset yhdistelmät, joissa asetelma on toisinpäin: teksti lisää ääniraidan visuaaliseen kerrontaan. Kolmantena ovat kaksinkertaiset yhdistelmät, joissa kuva ja sana välittävät saman viestin. Neljännessä kategoriassa kuva ja sana täydentävät toisiaan. Esimerkiksi sanat voivat selventää tai voimistaa kuvaa tai toisinpäin. Viidennessä kuva ja sana ovat rinnakkaisessa yhdistelmässä, missä ne tuntuvat menevän hyvin erilaisia ratoja kohtaamatta toisiaan. Sanoja voidaan käyttää myös montaasina eli kuvan olennaisena osana. Viimeisenä McCloud esittelee tavan, jossa kuva ja sana ovat toisistaan riippuvaisia. Tämä on hänen mukaansa luultavasti yleisin sarjakuvan keino yhdistää kuvaa ja sanaa. Tässä kategoriassa kuva ja sana välittävät yhdessä ajatuksen, jota kumpikaan ei voisi välittää yksin.

Herkmanin (1998, 58–59) mielestä McCloudin jaottelussa on havaittavissa päällekkäisyyksiä, minkä vuoksi hän kiteyttää jaottelun neljään tapaan käyttää kuvaa ja sanaa sarjakuvissa. Ne ovat kuvapainotteisuus, sanapainotteisuus, kuvan ja sanan yhteistyö sekä kuvan ja sanan yhteismitattomuus. Painotteisuudella Herkman tarkoittaa sitä, että kerronta etenee pääasiassa joko kuvien tai tekstien avulla. Neljäs, kuvan ja sanan yhteismitattomuus, toimii kahdella tavalla: metakertomuksena tai paradoksina. Metakertomuksessa tekstillä voidaan kertoa kuvakerrontaan liittymätöntä tarinaa, kun taas paradoksissa kuvan ja sanan informaatio on ristiriitaista.

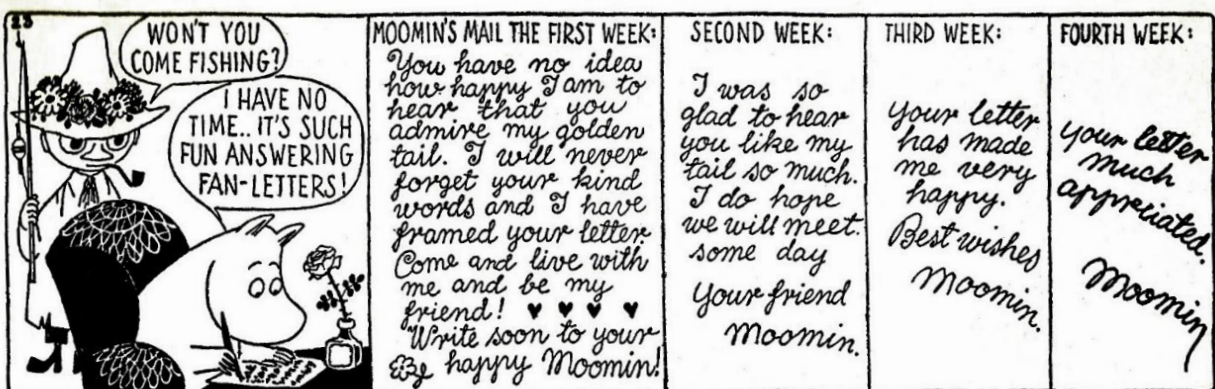
Mielestäni Herkmanin jaottelu on selkeämpi, joten käytän sitä, kun tarkastelen kuvan ja sanan suhdetta Muumipeikko-sarjakuvissa. Tutkimissani sarjakuvissa on pääsääntöisesti kuvan ja sanan yhteistyötä, jolloin tarina kulkee eteenpäin kummankin avulla: ilman toista kaikki merkitykset eivät välittyisi lukijalle. Vaikka yhteistyö on kokonaisuudessa vallitsevassa asemassa, kuitenkin yksittäisten striippien ja ruutujen sisällä yhteistyön lisäksi sana- tai kuvapainotteisuus saattaa välillä vaihdella.

Varsinkin yksittäisistä ruuduista on löydettävissä painotteisuuden suhteen molempia ääripäitä. Silloin tällöin on ruutuja, joissa tekstiä ei ole ollenkaan. Esimerkiksi aivan ensimmäisessä sarjakuvassa *Moomin and Brigands* (1954) on paljon täysin tekstittömiä ruutuja. Yleensä silloin stripin muissa ruuduissa teksti ja kuva ovat yhteistyössä, vaikka yksi ruutu olisikin täysin tekstitön.

Kuva 7, ©Lars Jansson (Moomin 8, 68).

Aineistossani on kuitenkin muutama strippi, jotka ovat kokonaisuudessaan kuvapainotteisia. Esimerkiksi sarjakuvassa *Sniff's Holiday Camp* (1962) on yksi strippi, jossa tarina kulkee eteenpäin ainoastaan kuvien avulla (kuva 7). Tässä stripistä ei löydy ollenkaan tekstiä signeerausta lukuun ottamatta. Toista vastaavaa, täysin tekstitöntä strippiä ei aineistossa ole. Löydettävissä on kuitenkin strippejä, joista löytyy esimerkiksi vain yksi puhekupla tai kertojateksti.

Kuva 8, ©Tove Jansson (Moomin 4, 89).

Muumipeikko-sarjakuvista on löydettävissä myös sanapainotteisuutta. Ne sisältävät jonkin verran sellaisia ruutuja, joissa teksti vie suurimman osan ruudusta. Lisäksi sarjakuvista löytyy kahdeksan ruutua, joissa teksti vie koko ruudun. Näissä ruuduissa on yleensä koko ruudun kokoinen sanomalehti tai kirje, kuten kuvassa 8. Tämä strippi on hyvin erikoinen muihin strippeihin verrattuna, koska siinä teksti vie kirjeiden muodossa jopa neljä peräkkäistä ruutua. Tässä yhdessä stripissä on siis puolet kaikista niistä ruuduista, jotka ovat pelkkää tekstiä. Tämä on sanapainotteisin strippi kaikista aineistoni Muumipeikko-sarjakuvista. Kuvan 9 stripissä taas viimeinen ruutu on erikoinen siitä, että siinä koko ruudun vievät huudahdukset. Toista vastaavaa ruutua ei löydy muista aineistoni sarjakuvista.

Kuva 9, ©Lars Jansson (Moomin 6, 15).

3.2 Kertojateksti

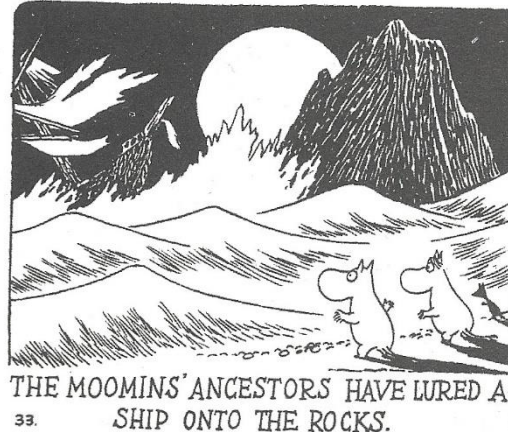
Pääsääntöisesti Muumipeikko-sarjakuvissa ei ole kertojatekstiä, vaan sanallinen kerronta painottuu lähes kokonaan puhekupliin. Kuitenkin kahdessatoista aineistoni kertomuksessa esiintyy myös kertojatekstiä. Näistä kolmessa tarinassa sitä esiintyy vain yhdessä ruudussa. Lopuissa yhdeksässä kertojatekstiä esiintyy vähintään kahdessa, mutta yleensä useammassa ruudussa. Tutkimistani Lars Janssonin sarjakuvista vain yhdessä on kertojatekstiä.

Monesti kertojatekstit kommentoivat ajan kulumista. Esimerkiksi *Moomins on Riviera* -tarinassa (1955) esiintyy kertojatekstiä neljä kertaa, ja kaikki niistä kertovat kuinka paljon aikaa on kulunut edelliseen ruutuun nähden. Toinen tarina, jossa kertojateksti esiintyy neljä kertaa, on *Moomin and the Golden Tail* (1958, kuva 8). Siinäkin ne kaikki selittävät aikaa:

stripistä näkyy, miten Muumipeikon vastaukset kirjeisiin lyhenevät ajan mittaan. Sarjakuvista, joissa kertojatekstiä on enemmän kuin yhdessä ruudussa, tämä tarina on ainoa, missä kaikki kertojatestit löytyvät saman stripin sisältä.

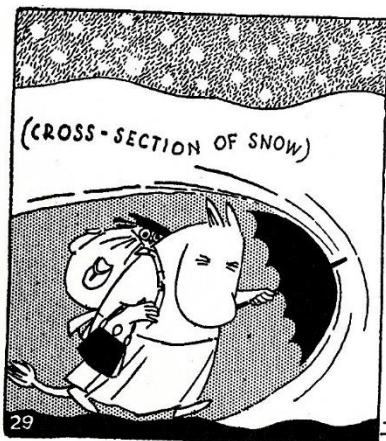

Kuva 10, ©Tove Jansson (Moomin 3, 10).

Kuva 11, ©Tove Jansson (Moomin 1, 85).

On kuitenkin paljon tapauksia, joissa kertojatestit eivät kuvaa aikaa, vaan selittävät tarinasta jotain muuta, mikä ei välttämättä välittyisi pelkän kuvan avulla. Esimerkiksi kuvan 10 ruudussa teksti kertoo veden edelleen nousevan. Pelkästä kuvasta sitä ei voi päätellä. Ilman teksti voisi luulla, että kuvassa vain näytetään, kuinka korkealla vesi tällä hetkellä on. Kuvassa 11 taas pelkän kuvan perusteella voisi luulla laivan ajautuvan karikkoon kohti pelkästään myrskyn voimasta. Kertojatekstistä tulee kuitenkin ilmi, että muumien esi-isät ovat syypäitä laivan ajautumiseen karille.

Kuva 12, ©Tove Jansson (Moomin 5, 14).

Kuva 13, ©Tove Jansson (Moomin 5, 58)

Aineistoni sisältämistä sarjakuvista löytyy myös kaksi tapausta, joissa tekstin tarkoitus on hieman epäselvä. Ne eivät selvästi ole esimerkiksi ääniefektejä, sanomalehtitekstiä tai mummien kirjoittamia kylttejä, mutta eroavat myös perinteisistä kertojateksteistä. Tarinassa *Moomin Winter* (1959) yksi teksti on sijoitettu eri tavalla kuin muut kertojatekstit: se ei ole ruudun ala- tai ylälaudassa, vaan lähellä ruudun keskiosaan (kuva 12). Lisäksi teksti on sulkujen sisällä, eikä missään toisessa ruudussa esiinny vastaavaa. Toisessa tarinassa, *Moomin Under Sail* (1959), teksti on kyllä ruudun alareunassa, mutta se on kirjoitettu erilaisella fontilla kuin muut kertojatekstit (kuva 13). Se voi mahdollisesti olla myös putkeen katsovan Muumimamman huudahdus, mutta koska ruudussa hahmo ei ole näkyvässä, siitä ei voi olla varma. Kuitenkin se eroaa fontiltaan myös tavallisten puhekuilien teksteistä. Oletettavasti nämä molemmat tekstit ovat kertojatekstejä, mutta ne voisi tulkita myös joksikin muuksi.

3.3 Kuvan ja sanan sekoittuminen

Charles Hatfieldin (2009, 133) mukaan kuva ja teksti saattavat sarjakuvissa sekoittua: sanat voivat olla visuaalisia kuvia, kun taas kuvat voivat olla abstrakteja ja symboloivia sanoja. Kirjoitettu teksti voi siis saada kuvan funktioita ja kuva tekstin funktioita. Hatfieldin mielestä jännite kuvan ja sanan välillä on yksi sarjakuvan perusteista.

Tove Janssonin teoksissa sanan ja kuvan ero ei aina ole täysin selkeä. ”Jansson oli tietoinen eri tasoilla tapahtuvasta sekoittumisesta, kuvien ja sanojen kietoutumisesta toisiinsa” kirjoittaa Happonen (2007, 220). Lisäksi hän toteaa, että Janssonia tuntui viehättävän leikki, jonka eri ilmaisumuodot mahdollistavat.

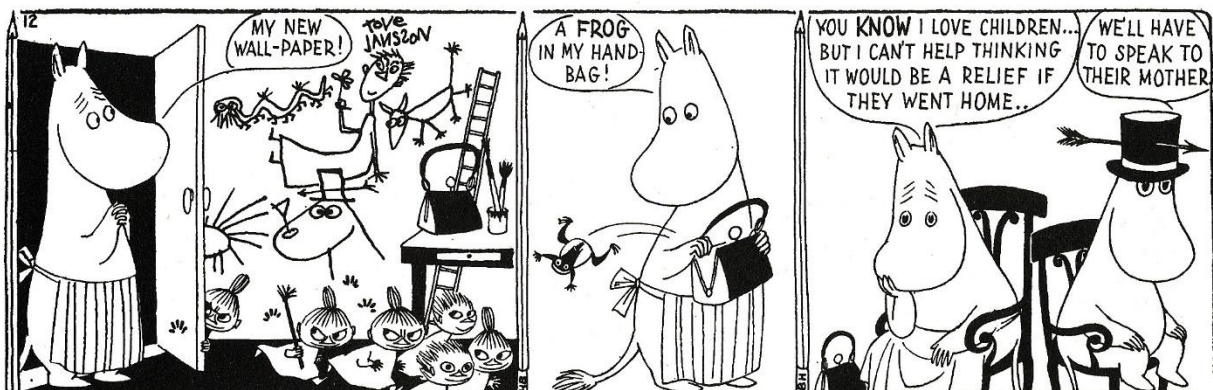

Kuva 14, ©Tove Jansson (Moomin 1, 39).

Sarjakuvassa *Moomin and Family Life* (1955) muumit löytävät merestä laatikon, josta ryömii ulos pieniä otuksia ja ötököitä, jotka ovat kiro sanoja (kuva 14). Vaikka ne kuvataan täysin ilman tekstiä, ne ovat silti kuvan ja sanan sekoitusta. Samanlaista sanan ja kuvan sekoitusta Tove Jansson käyttää myös kirjassaan *Taikurin hattu* (*Trollkarlens hatt* 1948), jossa sanakirjan vieraskieliset sanat muuttuvat taikurin hatussa pieniksi otuksiksi. Myös Lars Jansson käyttää samaa tapaa sekoittaa kuva ja sana, kun muumit vahingossa kaatavat eliksiiriä satukirjaan, minkä seurauksena kirjoitetut sadut heräävät henkiin ja hyppäävät ulos kirjasta (*Muumipeikko* 17, 109).

Jokinen (2011b, 108) kirjoittaa, että sarjakuvassa kuva ja teksti voivat lainata merkkejä toistensa merkkivarastosta. Esimerkiksi kiroilu voidaan sarjakuvissa kuvata tekstin sijaan kuvilla, jotka lukija osaa tulkita kirjoiluksi. Kuitenkin Janssonin tapa kuvata kiro sanoja poikkeaa tästä perinteisestä sarjakuvan tavasta kuvata kiroilua, koska lukija ei heti automaattisesti osaa tulkita ötököitä kirjoiluksi. Jos vain katsoo ruutuja lukematta tekstejä, ötökät näyttävät pelkästään kuvallisilta otuksilta. Kuitenkin muumien puheista ja reaktioista käy ilmi, että ne ovat kiro sanoja.

Sanasta ja kuvasta puhuttaessa ei voi jättää huomiotta Janssonien signeerauksia. Ne ovat lähes aina luonnollinen osa ruutujen reunaa, kuten kuvassa 14. Yhdessä stripissä Tove Jansson on keksinyt myös luovan tavan ujuttaa signeeraus osaksi ruudun kuvaa: se löytyy seinältä, lasten piirrosten joukosta, kuin se olisi yksi niistä (kuva 15). Tässä signeeraus on tavallaan osa tarinaa ja kuvaa, eikä vain sarjakuvan rakenteita.

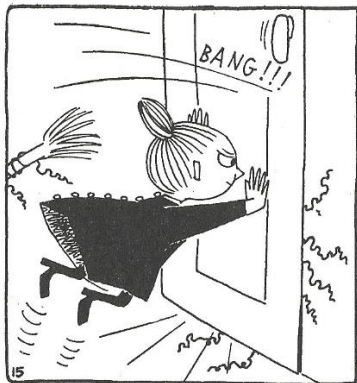

Kuva 15, ©Tove Jansson (Moomin 2, 54).

3.4 Äänet ja fontti

McCloudin (1994, 116) mukaan ääni voidaan jakaa sarjakuvassa kahteen alaryhmään: puhekupliin ja äänitehosteisiin. Catherine Khordoc (2001, 161) toteaa puhekuplan olevan sarjakuvissa puheen symboli: se viestii hahmon puhuvan jotain. Manninen (1995, 38) kirjoittaa, että vaikka sarjakuvissa ääntä kuvaavat ilmaan piirretyt kirjaimet, niitä ei tulkita piirroksiksi. Hänen mukaansa ääntä kuvaava teksti ikään kuin muuttuu ääneksi sarjakuvaa luettaessa. Myös Herkman (1998, 50) toteaa, että äänitehosteet ovat hyviä esimerkkejä siitä, miten kuvallinen ja sanallinen ilmaisu sulautuvat yhteen.

Muumipeikko-sarjakuvissa on yllättävän vähän äänitehosteita. Kaikista sarjakuvista niitä löytyy yhteensä vain viisi, ja niistä kolme löytyy Tove Janssonin sarjakuvista. Lars Jansson käyttää äänitehosteita kaksi kertaa, sarjakuvissa ja *Moomin and the Guru* (1973). Molemmissa tapauksissa nukkumista kuvataan jonolla z-kirjaimia (*Moomin* 6, 55 & *Muumipeikko* 23, 77).

Kuva 16, ©Tove Jansson (*Moomin* 3, 27). Kuva 17, ©Tove Jansson (*Moomin* 5, 23). Kuva 18, ©Tove Jansson (*Moomin* 1, 43).

Tove Janssonin sarjakuvissa kaksi kolmesta äänitehosteesta on oven paiskauksen ääniä (Kuvat 16 & 17), mutta ne eivät kuitenkaan ole samanlaisia. Kuvassa 16 Pikku Myy pamauttaa oven kiinni, jolloin siitä kuuluu "BANG!!!". Kuvassa 17 taas kuuluu "SLAM.", kun joku lyö oven kiinni Tahmatassun nenän edestä. Äänten voimakkuuden eron huomaa selkeästi, koska kuvassa 16 äänitehosteeseen kuuluu kolme huutomerkkiä, kun taas kuvassa 17 äänitehosteen perässä on vain piste. Ensimmäinen on selvästi pamaus, kun toinen on enemmänkin läimäys. Kolmannessa tapauksessa (kuva 18) on myös kyse pamauksesta, kun Muumimamman hella räjähtää. Sitä on kuitenkin kuvattu erilaisella

äänellä: "BOM!" Koska Janssonit eivät yleensä käytä äänitehosteita, näissä kohdissa on selvästi haluttu erityisesti korostaa äänien voimakkuutta.

Hatfield (2009,144) toteaa, että tekstin olemus, eli graafinen muoto tarinassa ei ole yhdentekevää. Myös Manninen (1996, 47–48) kirjoittaa, että tekstin ulkoasu voi antaa sille uuden merkityksen, mikä ei pelkistä kirjaimista välittyisi. Tekstin koko, muotoilu tai väri voi tuoda siihen lisää sisältöä. Jokisen (2011b, 116) mukaan esimerkiksi pehmeitä, tukahtuneita ääniä kuvataan pyöristyneillä kirjaimilla, kun taas kovia ääniä kuvataan terävillä ja särmikkäillä kirjaimilla. Lisäksi kirjainten väri tai tummuusaste voi vaikuttaa merkitykseen. Herkmanin (1998, 42) mukaan esimerkiksi paksut kirjaimet painottavat asian tärkeyttä ja antavat vaikutelman äänen voimakkuudesta.

Khordoc (2001, 165) toteaa, että kirjainten koolla on suora yhteys siihen, kuinka voimakas puhujan ääni on: mitä isommat kirjaimet, sitä voimakkaampi ääni. Sama pätee myös toisinpäin: mitä pienemmät kirjaimet, sitä heikompi tai hennompi ääni on. Khordocin mukaan ei ole mitään syytä sille, miksi asia on juuri näin. Mutta koska siitä on tullut yleinen tapa, tekstin erilaiset graafiset asut ovat saaneet symbolisia merkityksiä.

Myös puhekuplan muoto voi kertoa jotain puhujan äänensävyistä. Eisner (1993, 26) toteaa, että puhekuplan tarkoitus on vangita ääni näkyvään muotoon. Puhekuplia voi käyttää myös ilman tekstiä, esimerkiksi pelkkä kysymysmerkki puhekuplassa ilmaisee hahmon hämmennystä tai epävarmuutta. (McCloud 1994, 132–134.) Puhekuplien muodoilla ja tekstin ulkoasulla voidaan siis ilmaista hahmon tunnetiloja sekä äänen voimakkuutta ja laatua.

Kuva 19, ©Tove Jansson (Moomin 1, 18).

Janssonit eivät yleensä käytä erimuotoisia puhekuplia ilmaisemaan hahmojen tunnetiloja. Tunnetilat välittyvät pääasiassa muilla tavoilla, esimerkiksi ilmeinä ja mahdollisten apuviivojen avulla. Lars Jansson ei käytä muita kuin pyöreitä puhekuplia aineistoni sarjakuvissa. Tove Jansson käyttää kuitenkin muutaman kerran erilaisia puhekuplia ilmaisemaan hahmojen tunnetiloja. Pääasiassa ne kaikki löytyvät aivan ensimmäisestä tarinasta *Moomin and the Brigands* (1954–1955). Esimerkiksi kuvassa 19 Muumipeikon puhekupla on aaltomainen. Puhekupla ikään kuin värisee, mikä kertoo pelokkaasta äänestä. Tätä mielikuvaa vahvistaa ylimääräisillä kirjaimilla ja viivoilla visuaaliseksi tehty änkytys: "S-S-Sniff!" (suomennettuna "N-N-Nipsu!"). Nämä tehokeinot yhdessä kertovat Muumipeikon olevan niin peloissaan, että hänen äänensä värisee.

Kuva 20, ©Tove Jansson (Moomin 2, 40).

Ainoa Tove Janssonin käyttämä erimuotoinen puhekupla ensimmäisen tarinan ulkopuolelta löytyy tarinasta *Moomin Mamma's Maid* (1956). Siinäkin puhekuplan muodolla viestitään pelokkuutta: Muumimamman ympärillä olevat tärinää kuvaavat viivat ikään kuin jatkuvat hänen kuonoaan pitkin puhekuplaksi (kuva 20). Ensimmäisessä ruudussa Muumimamma myöntää pelkäävänsä, ja toisessa ruudussa sekä hänen ruumiinsa että puheensa tärisevät. Lisäksi vaikka hän ei varsinaisesti änkytä, pistejonot sanojen välillä kertovat, että hänen on vaikea muodostaa yhtenäisiä lauseita. Kuvien 19 ja 20 puhekuplat kuvaavat eritasoista pelkoa ja puheen tärinää: koska Muumimamma tärisee kauttaaltaan, hän vaikuttaa olevan paljon enemmän peloissaan kuin Muumipeikko, jonka puhekuplassa on paljon loivempaa aaltoilua.

Kuva 21, ©Tove Jansson (Moomin 1, 20).

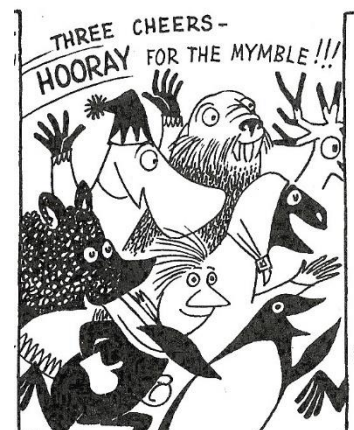

Kuva 22, ©Tove Jansson (Moomin 1, 24).

Kuvassa 21 Muumipeikon puhekupla on hieman samankaltainen kuin kuvassa 19, mutta huomattavasti teräväreunaisempi. Muumipeikko kertoo ruudussa suuttuvansa, ja puhekuplian sahalaitaisuus korostaa tätä tunnetta. Kerran Tove Jansson käyttää myös tehokeinoa, jossa vihaisen Nipsun suusta tulee salamoita (kuva 22). Puhekupla ei tässä ole teräväreunainen, mutta suusta sinkoilevien salamoiden voi silti tulkita viestivän Nipsun äänensävyä ja tunnetilasta. Nipsun suusta sinkoilevat salamat kuvaavat selvästi voimakkaampaa suuttumusta kuin Muumipeikon sahalaitainen puhekupla. Muumipeikko on vasta suuttumassa, kun taas Nipsu on jo hyvin vihainen.

Kuva 23, ©Tove Jansson (Moomin 3, 28).

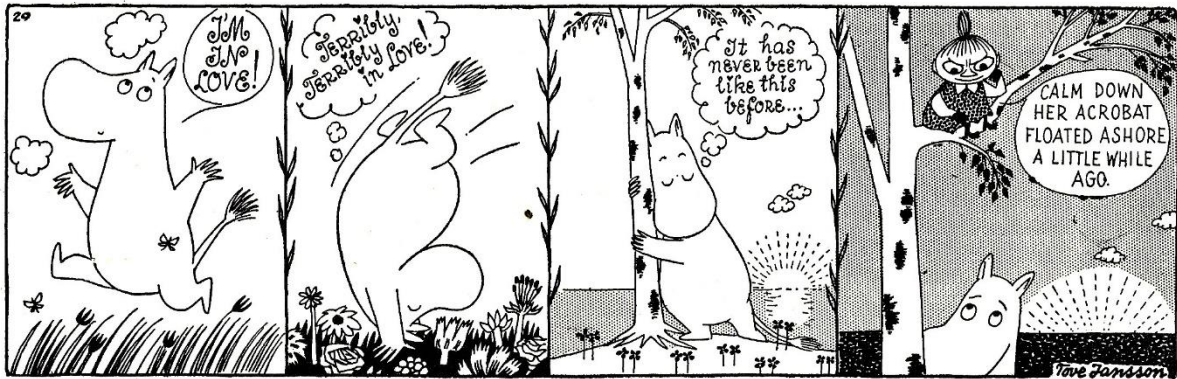

Kuva 24, ©Tove Jansson (Moomin 2, 17).

Joitain poikkeuksia lukuun ottamatta Muumipeikko-sarjakuvissa puhekuplat ovat siis lähes aina pehmeäreunaisia ja suhteellisen pyöreitä. Muuten niiden koko ja muoto riippuvat aina sisällöstä ja sen pituudesta. Ajatuskuplat on kuvattu perinteisesti pilvimäisinä, jolloin ne erottuvat puhekuplista helposti. Aina puhekuplia ei kuitenkaan käytetä. Etenkin

huudahdukset tai väkijoukon huuto voivat joskus olla rajaamattomia, kuten kuvissa 23 ja 24. Se, että huutoja ei ole laitettu puhekuplien sisään, kertoo niiden voimakkuudesta. Rajaamattomasta huudosta saa sen vaikutelman, että se kajahtaa voimakkaammin ja kuuluu kauemmas kuin puhekuplan sisällä oleva huudahdus.

Kuva 25, ©Tove Jansson (Moomin 3, 14).

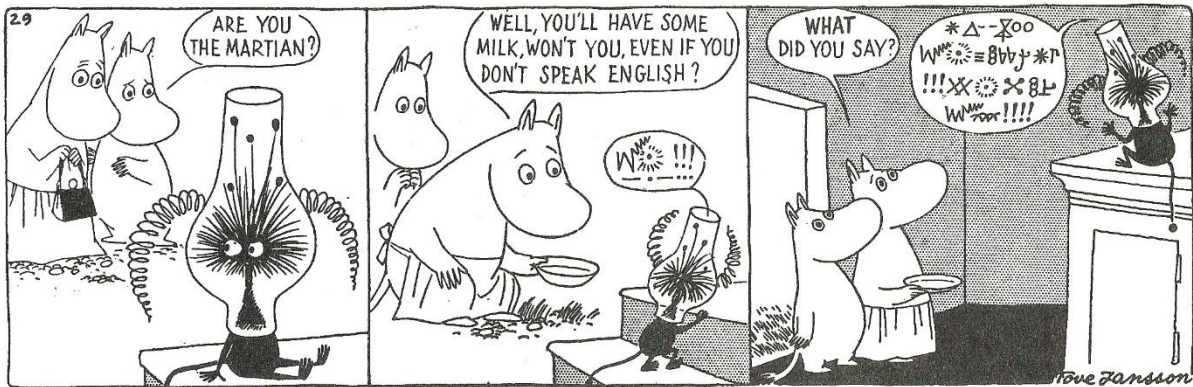
Tutkimissani sarjakuvissa puheen tai ajatusten fontti muuttuu vain kaksi kertaa. Ensimmäinen tapahtuu Muumipeikon rakastuessa Primadonnaan. Vaikka tämä ei ole ainoa kerta, kun Muumipeikko tai joku muu hahmo rakastuu, se on ainoa, jolloin puheen tai ajatuksien fontti kyseisessä tilanteessa muuttuu. Esimerkiksi Mymmeli rakastuu sarjakuvien aikana monta kertaa, mutta hänen puheensa grafiikka ei silti koskaan muutu. Kuvan 25 stripissä Muumipeikon yhden puhekuplan ja kahden ajatuskuplan teksti on kirjoitettu koukeroisella, kaunokirjoitusta muistuttavalla fontilla. Tässä Jansson on ilmeisesti halunnut korostaa fontin avulla Muumipeikon syvää rakkauden tunnetta.

Kuva 26, ©Tove Jansson (Moomin 3, 43).

Tove Jansson käyttää hieman samankaltaista kaunokirjoitusfonttia myös kerran Muumimamman kohdalla (kuva 26). Tässä tapauksessa koukeroinen teksti yhdessä nuotin kanssa kertoo lukijalle Muumimamman laulavan. Fontti siis tässä tapauksessa symboloi lauluääntä ja äänen soinnukkuutta.

Vaikka puhekuplien fonttien avulla ei kuvata esimerkiksi erilaisia korostuksia tai puhetapoja, vierasta kieltä kuvataan sarjakuvassa *Moomin and the Martians* (1957) erilaisilla merkeillä (kuva 27). Nämä merkit symboloivat siitä, miten muumit eivät ymmärrä avaruusolion kieltä, eikä lukijankaan ole tarkoitus sitä ymmärtää.

Kuva 27, ©Tove Jansson (Moomin 3, 48).

Muumipeikko-sarjakuvissa puhetta kuvaavien tekstien ulkoasu ei siis yleensä muutu. Kuitenkin esimerkiksi muumien itse kirjoittamat tekstit, kuten kirjeet ja kyltit, eroavat fontiltaan puhekuplista. Etenkin muumien kirjoittamissa kylteissä on usein kirjaimia väärin päin. Vaikka puheen fontti ei pääasiassa muutu, repliikkien sisällä painotukset tulevat selkeästi esille tummennetuilla kirjaimilla.

4 Ruudut ja niiden välipalkit

Sarjakuvan ruudut antavat hetkien rytmin. Lukijan yhdistää nämä hetket jatkuvaksi todellisuudeksi mielessään (McCloud 1994, 67.) Herkmanin (1998, 95) mukaan ruutu on yksi sarjakuvan keskeisimmistä elementeistä. Sarjakuvan keskeiset muutokset tapahtuvat hänen mukaansa yleensä silloin, kun siirrytään ruudusta toiseen. Ruutujen väliin jää aina tyhjää tilaa, jonka lukija täydentää. Ruutujen yhteys toisiinsa ei kuitenkaan ole itsestään selvyyttä, vaan sopimuksen alainen asia (Hatfield 2009, 135).

Yksi sarjakuvan keinoista on sommittelu. Etenkin sarjakuva-albumeissa, -romaneissa tai -novelleissa voi käyttää monenlaisia sommitteluja. Ruudut voidaan jakaa säännöllisiin riveihin, jolloin sommittelu on sidottu. Jos ruudut eivät noudata säännöllistä rivijakoa, sarjakuva on vapaasti sommiteltu. Sommittelut voivat vaihdella yhden sarjakuvan sisällä. Yksi tehokeino on esimerkiksi *splash page*, missä yhden sivun ruudut ovat huomattavasti muita isompia. (Manninen 1995, 34).

Koska Muumipeikko-sarjakuvat ovat alun perin sanomalehtisarjakuvia, niiden sommittelu on suhteellisen tiukkaa. Se, että sanomalehtisarjakuvan stripin pitää olla tietyn kokoinen, rajoittaa aika paljon ruutujen sommittelua. Vaikka stripin sisällä yksittäisten ruutujen koko saattaakin vaihdella paljon leveyssuunnassa, itse stripin koko pysyy aina samana. Tämän takia Muumipeikko-sarjakuvista ei löydy ollenkaan esimerkiksi *splash page* elementtejä, ja niiden ulkoinen sommittelu on hyvin sidottua.

Kuva 28, ©Tove Jansson (Moomin 3, 100).

Muumipeikko-sarjakuvien stripeissä on pääsääntöisesti 2–4 ruutua, yleisimmin kolme. Kuitenkin sarjakuvista löytyy myös niin yhden kuin viidenkin ruudun strippejä, mutta ne eivät ole kovin yleisiä. Yleensä ruudut ovat perinteisesti peräkkäin, mutta kaksi poikkeusta löytyy. Kuvan 28 stripissä ensimmäistä lukuun ottamatta ruudut ovat pitkulaisia ja aseteltu päällekkäin. Sama asettelu löytyy myös yhdestä Lars Janssonin sarjakuvasta, sillä erotuksella, että siinä on vain kaksi ruutua päällekkäin (*Muumipeikko* 22, 120). Groensteenin (2007, 83) mukaan perinteisessä asettelussa ruutujen järjestys on selkeä, eikä lukijalle jää epäilystäkään siitä, missä järjestyksessä ne pitäisi lukea. Kuvan 28 stripissä Tove Jansson numeroinut ruudut, vaikka tässäkin tapauksessa ruutujen järjestys on pääteltävissä suhteellisen helposti.

4.1 Ruudusta ruutuun – ajan esittäminen

Aika ei ole sarjakuvissa yksinkertainen käsite. Yksi ruutu ei välttämättä esitä yhtä hetkeä, kuten valokuva. Esimerkiksi, jos ruudussa useampi hahmo puhuu, se ei yleensä tarkoita, että he puhuvat yhteen ääneen. Lisäksi puheenvuoroon menee kauemmin kuin yksi hetki. McCloud (1994, 95–97) myös huomauttaa, että silmällä menee tosielämässäkkin aikaa lukea ruutu tai ruudut. Voisi ennemminkin sanoa, että yleensä yksi ruutu kuvaa yhtä toiminta hetkeä.

Esimerkiksi ääniefektit ja puhekuplat lisäävät ruudun kestoa eli aikaa. Yksi äänetön ruutu voi kuvata vain yhtä hetkeä, mutta jos siihen lisätään puhekupla tai äänitehoste, se kuvaa jo heti pidempää aikaa. Kuitenkin kertojatekstillä varustettu ruutu voi edelleen olla vain hetken mittainen. (McCloud 1994, 89–98.)

McCloudin (1994, 99–102) mukaan ruutu osoittaa, miten aikaa ja tilaa jaetaan. Ruutujen asettelu ja muoto voivat vaikuttaa siihen, miten aika käsitetään. Yhden ruudun aikaa voi esimerkiksi pidentää jättämällä isompi rako sen ja muiden ruutujen välille tai tekemällä siitä eri kokoinen muihin ruutuihin verrattuna. Tämä tarkoittaa sitä, että myös ruutujen jakajat, eli välipalkit voivat vaikuttaa ruudun aikaan. Esimerkiksi, jos kahden kapean ruudun välissä on yksi pitkä ruutu, se voi luoda pidemmän ajan tunteen. Lisäksi rajaamaton ruutu voi saada aikaan ajattoman tunteen.

Muumipeikko-sarjakuvissa ruudut ovat lähes aina aivan kiinni toisissaan, eikä aikaa ilmennetä eri mittaisilla väleillä ruutujen välissä. Aikaa voidaan kuitenkin kuvata erikokoisilla

ruuduilla. Esimerkiksi kuvassa 29 keskimäinen ruutu on kaikista pienin, ja sitä seuraa paljon isompi ruutu. Asetelma muodostaa vaikutelman, että Mymmelin rauhan ja hiljaisuuden hetki ei kestä kuin pienen hetken, ennen kuin hänen pikkusisaruksensa jo rikkovat sen.

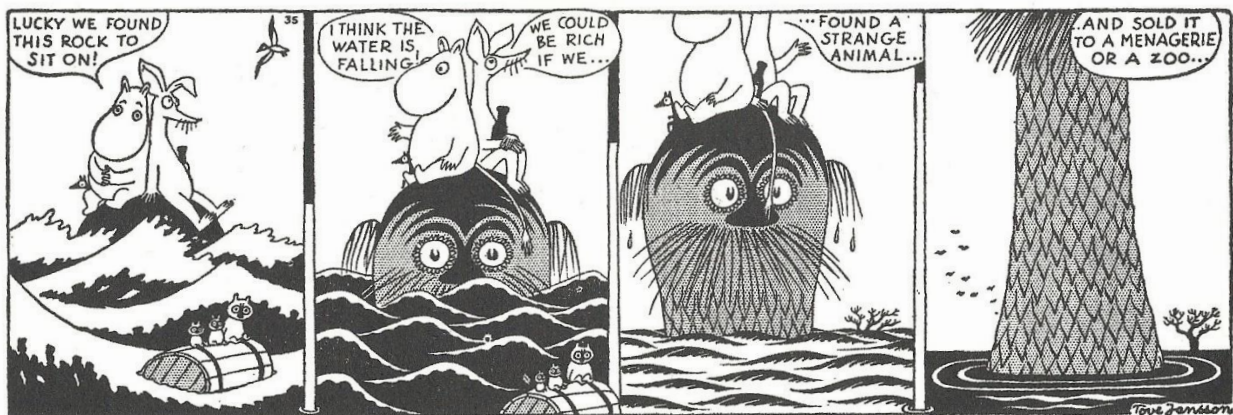

Kuva 29, © Tove Jansson (Moomin 2, 53).

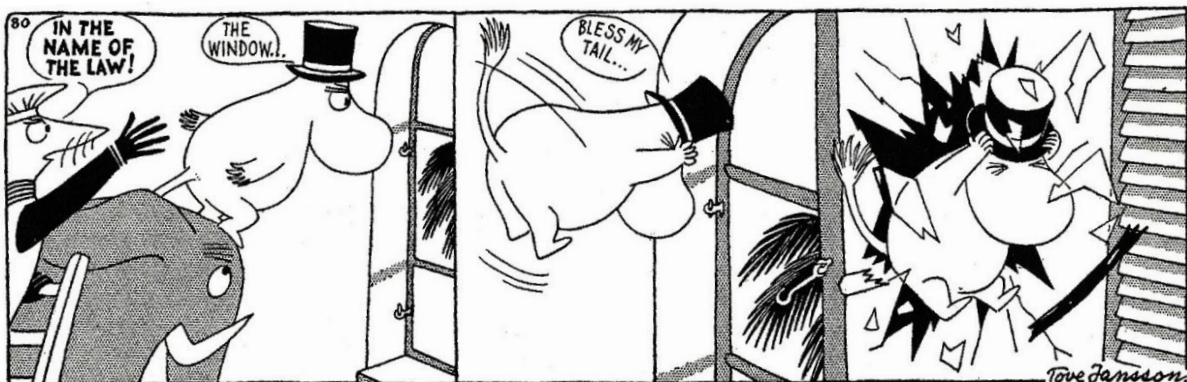
McCloud (1994, 70–76) listaa kuusi tapaa siirtyä ruudusta ruutuun. Ensimmäinen on hetkestä hetkeen. Toinen on yhden kohteen siirtymistä toiminnasta toimintaan. Näiden kuvien väliä ei juuri tarvita täydentämistä, koska niiden väliin ei jää paljoa aikaa. Kolmas on kohteesta kohteeseen saman kohtauksen tai ajatuksen puitteissa. Tämä vaatii jo pientä osallistumista lukijalta, jotta ne ovat merkityksellisiä. Neljäs tapa on kohtauksesta kohtaukseen siirtyminen. Tässä ruutujen välissä voi olla huomattava etäisyys tai aikaero, jolloin lukijalta vaaditaan jo paljon enemmän päättelyä. Viidennessä tavassa siirtymä on näkökulmasta näkökulmaan, joka esittää vaeltavaa katsetta paikan, ajatuksen tai tunnelman eri näkökulmista. Tämä tapa yleensä jättää ajan huomiotta. Viimeisenä on siirtymä, jossa kuvien välillä ei ole minkäänlaista seuraussuhdetta. Tämä siirtymä ei tarjoa mitään loogista suhdetta ruutujen välille. McCloudin mukaan länsimaisessa sarjakuvan kerronnassa tavat 2–4 ovat käytetyimpiä.

Muumipeikko-sarjakuvissa yleisimpiä tapoja siirtyä ruudusta ruutuun ovat yksi ja kaksi eli hetkestä hetkeen tai toiminnasta toimintaan. Tämä tarkoittaa sitä, että Muumipeikko-sarjakuvissa yhden stripin ruutujen välillä ei yleensä kulu kovin paljon aikaa, vaan ruudut kuvaavat peräkkäisiä hetkiä. Hetkestä hetkeen ja toiminnasta toimintaan ovat keskenään erittäin lähellä toisiaan, ja niitä voi välillä olla vaikea erotella toisistaan. Periaatteessa ihan peräkkäisten toimintojen kuvaaminenkin on hetkestä hetkeen siirtymistä. Kuvassa 30 stripin

ruudut kuvaavat hetki hetkeltä, miten nimeämättömän olennon pää nousee vedestä aina hieman kerrallaan. Kuvassa 31 taas siirrytään toiminnasta toimintaan, kun Muumipapan ponnistuksesta siirrytään hyppyyn ja siitä ikkunan läpi. Periaatteessa kumpikin strippi voisi edustaa kumpaa tahansa kohdista yksi tai kaksi, koska molemmissa on hetkestä hetkeen siirtymistä, kuten myös jonkin asteista toimintaa.

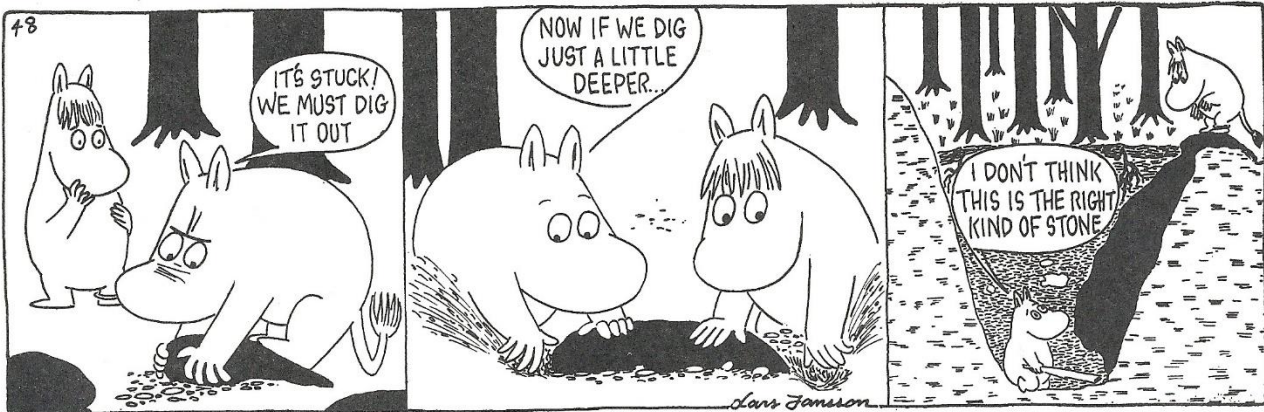
Kuva 30, ©Tove Jansson (Moomin 1, 16).

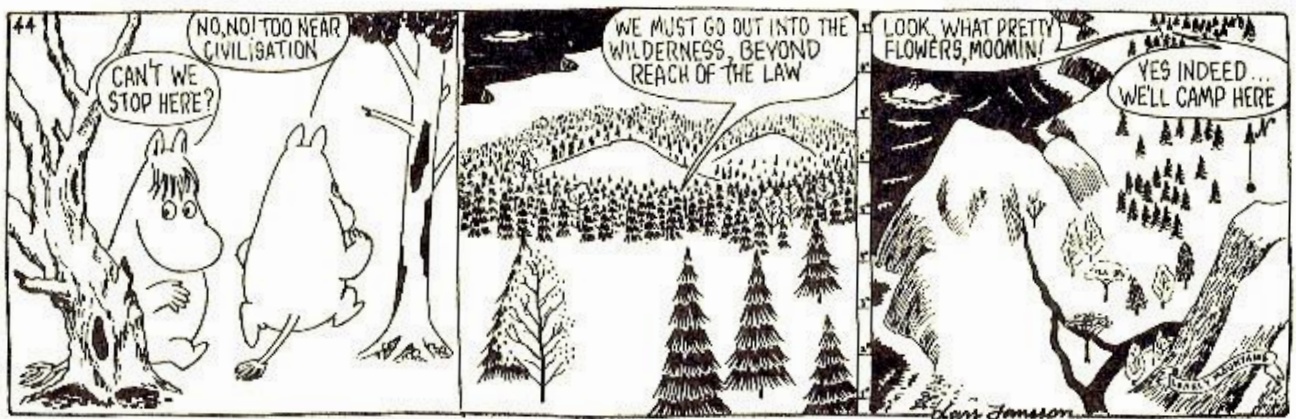
Kuva 31, ©Tove Jansson (Moomin 2, 58).

Välillä on kuitenkin myös pidempiä siirtymiä ajassa. Silloin tällöin Janssonit käyttävät sarjakuvissaan myös kohtauksesta kohtaukseen siirtymistä. Esimerkiksi kuvassa 8 seuraava ruutu siirtyy aina jopa viikon eteenpäin edellisestä. Muiden yksittäisten strippien sisällä ei tapahdu näin montaa eikä näin pitkiä siirtymiä ajassa. Yleensä siirtymät, jotka ovat pidempiä kuin hetkestä hetkeen, eivät kuitenkaan ole yhtä pitkiä kuin kuvassa 8. Esimerkiksi kuvassa 32 kahden viimeisen ruudun välissä on selkeästi hetkeä pidempi siirtymä, mutta tuskin ihan viikon mittainen. Stripissä ei kerrota, kuinka pitkä aika ruutujen välillä kuluu,

mutta Muumipeikon kuopan suuruudesta voi päätellä, että sen kaivamiseen on kulunut paljon aikaa. Aineistooni kuuluvissa sarjakuvissa sekä Lars että Tove Jansson käyttävät molemmat kerran myös kohteesta kohteeseen siirtymistä (kuvat 33 ja 34). McCloudin listan kohtia viisi ja kuusi Muumipeikko-sarjakuvissa ei käytetä ollenkaan.

Kuva 32, ©Lars Jansson (Moomin 6, 19).

Kuva 33, ©Lars Jansson (Moomin 6, 18).

Kuva 34, ©Tove Jansson (Moomin 4, 89).

Siinä missä stripin sisällä ruutujen väliin ei yleensä jää kovin pitkiä ajanjaksoja, peräkkäisten striippien välillä on joskus enemmänkin siirtymiä ajassa. Esimerkiksi tarinassa *Moomin winter* (1959) stripissä 35 Muumimamma kahlaa lumen keskellä yrittäen päästä poliisiasemalle. Seuraavan stripin ensimmäisessä ruudussa hän seisoo jo sisällä poliisiasemalla. (Moomin 5, 16.) Tässä lukijalle jää täydennettäväksi se, kuinka kauan Mammalla on mennyt matkassa, sekä miten hän on päässyt asemalle sisälle. Jos striippien tai ruutujen välissä on huomattava ajallinen ero, siitä kerrotaan kertojatekstissä.

Muumipeikko-sarjakuvissa ei koskaan siirrytä ajassa eteenpäin viikkoa enempää. Muutamassa sarjakuvassa muumit matkustavat aikakoneella menneisyyteen, mutta Muumipeikko-sarjakuvissa on vain yksi varsinainen takauma. Se löytyy sarjakuvasta *Moomin and Family life* (1955), kun Muumipeikko löytää jälleen kauan kadonneet vanhempansa (kuva 5). Muisto Muumipeikon lapsuudesta on aseteltu ajatuskuplan sisälle, minkä ansioista se erottuu helposti nykyhetkeä kuvaavista ruuduista.

4.2 Välipalkit

Mannisen (1995, 34) mukaan ruutuja ja kuvarivejä erottavia alueita on yleensä Suomessa kutsuttu palkeiksi. Hänen mukaansa tavallisimmin palkit ovat valkoisia, mutta kerronnan edellyttämällä tavalla niihin voidaan tuottaa monenlaisia muunnoksia. Harto Hannisen ja Petri Kemppisen (1994, 91) mukaan ruutujen väliin jäävä palkki mahdollistaa sarjakuvan olemassaolon. Heidän mukaansa palkki on ”sokea piste”, joka ei sisällä mitään informaatiota, mutta silti ruutuja katsellessaan lukija luo mielessään niiden välille jatkumon.

Groensteenin (2007, 40) mukaan palkeilla on useampi tärkeä funktio. Ne esimerkiksi erottavat ruutuja, rytmittävät lukemista, tuovat rakennetta ja päätöksen tarinaan. Kaikki nämä funktiot liittyvät tiukasti ruutuihin, mutta myös vaikuttavat lukijan kognitiiviseen prosessiin. Lars Wallnerin (2018, 1–2) mukaan sarjakuva koostuu perinteisesti kahdesta osasta: ruuduista ja niiden välisistä tyhjiöistä. Nämä tyhjiöt ja välipalkit antavat lukijalle mahdollisuuden lisätä narratiiviin yksityiskohtia. Välipalkki on sarjakuville ominainen piirre, mutta myös muut tahot kuten kirjat, novellit ja elokuvat käyttävät tarinoissaan hyväksi kerronnan aukkoja.

Muumipeikko-sarjakuvien ruutujen välissä ei yleensä ole valkoista palkkia, mutta niitäkin löytyy silloin tällöin. Yleensä ruudut ovat kuitenkin tiiviisti kiinni toisissaan, ja tavallisina

välipalkkeina toimivat mustat viivat. Kuitenkin Muumipeikko-sarjakuvissa on visuaalinen erikoisuus ruutujen välipalkkeihin liittyen: Tove ja Lars Jansson käyttävät sarjakuvissaan paljon erilaisia esineitä ja asioita erottamaan ruutuja toisistaan. Ruutujen välipalkit eivät siis läheskään aina ole vain pelkkiä mustia viivoja tai valkoisia palkkeja. Kutsun näitä perinteestä poikkeavia ruutujen välisiä palkkeja erikoisiksi välipalkeiksi. Wallner (2018, 1) toteaa, että yleensä sarjakuvan tekijät jättävät ruutujen välisen tyhjän tilan täyttämättä. Janssonit kuitenkin pyrkivät täyttämään tätä tyhjiötä edes jollain tasolla.

Jokisen ja Pulkkisen (1996, 35) mukaan Tove Jansson oli sarjakuvahistoriassa ensimmäinen, joka keksi alkaa leikkiä välipalkeilla. Myös Mirja Kiven (2005, 16–34) mukaan Tove Jansson jäi historiaan sarjakuvaa uudistavana henkilönä juuri koristeellisten välipalkkien takia. Lars Jansson on todennut, ettei varmaan ole ainuttakaan pitkulaista esinettä, jota hän ja hänen sisarensa eivät olisi käyttäneet ruutujen välipalkkeina (Tolvanen 2000, 98).

”Välipalkkivallankumous”, kuten Tolvanen (2000, 97) Tove Janssonin keksintöä kuvaa, alkaa jo heti ensimmäisestä Muumipeikko-sarjakuvasta, jossa käytetään 26:tta erilaista asiaa välipalkkeina. Muumipeikko-sarjakuvista voi löytää välipalkkeina esimerkiksi seuraavia asioita: helminauhoja, autoja, nauvoja, tulitikkuja, puita, kukkia, ruohoja sekä erilaisia työkaluja, kuten sahoja tai vasaroita. Näiden suhteellisen yleisten palkkien lisäksi ruutujen välistä saattaa löytää esimerkiksi jalanjälkiä, hakaneuloja, pelikortteja, aseita, tai koko ruutua saattaa ympäröidä taulukehys.

Happosen (2007, 226) mukaan Muumipeikko-sarjakuvien välipalkit toimivat samaan tapaan kuin Muumi-kirjojen loppuvinjetit. Viimeksi mainitut rytmittävät Muumi-kirjojen visuaalista ilmettä ja erottavat luvut toisistaan. Välipalkit taas toisaalta erottavat ruudut toisistaan mutta samalla myös sitovat ne yhtenäiseksi kuvakerronnaksi. Molempien funktio on Happosen mukaan käytännöllinen, koristeellinen ja väljästi tarinaan liittyvä. Kiven (2005, 35) mukaan koristeelliset välipalkit ryhmittävät kerrontaa ja keventävät stripin kuvitusta. Laityn (2007, 182) mukaan sen lisäksi, että Tove Janssonin käyttämät koristeelliset välipalkit erottavat ruudut toisistaan, ne myös saavat ruudut sulautumaan yhteen. Näiden luovien välipalkkien avulla Jansson käyttää hiljaisia visuaalisia keinoja lisätäkseen tarinaan merkityksiä.

Groensteen (2007, 35) kirjoittaa, että välipalkin leveys ja väritys voivat vaikuttaa tarinaan. Merkitystä on myös mahdollisilla palkin sisältämällä piirustuksilla tai teksteillä. Välipalkki voi ”mennä jopa niin pitkälle”, että se määrää lukijalle, miten ruutuja on tulkittava (Groensteen

2007, 47). Eisner (1993, 44–46) taas toteaa, että palkkien päätarkoitus on erottaa ruudut toisistaan, mutta niitä voidaan käyttää myös osana sarjakuvan non-verbaalista kieltä. Palkista voi myös tulla oleellinen osa tarinaa. Muumipeikko-sarjakuvissa välipalkkeina olevat asiat liittyvät tarinaan aina jollain tasolla, jotkut löysemmin ja jotkut hyvinkin olennaisesti. Selvitän seuraavassa alaluvussa ovatko välipalkit pääasiassa vain koristeellisia, vai onko niillä myös tärkeä funktio juonen kannalta, vai ovatko ne jotain siltä väliltä.

4.2.1 Koristeelliset ja funktionaaliset välipalkit

Olen jaotellut kaikkien Tove Janssonin piirtämien 21 sarjakuvan pohjalta laatimassani tilastossa erikoiset välipalkit stripeittain joko koristeellisiksi, funktionaaliseksi tai ryhmään siltä väliltä. Pelkästään koristeellisilla tarkoitan sellaisia välipalkkeja, jotka voitaisiin helposti korvata kokonaan esimerkiksi pelkällä mustalla viivalla. Nämä välipalkit eivät tuo itse tarinaan mitään uutta, eivätkä merkitykset muuttuisi, vaikka ne korvattaisiin. Eisner (1993, 49) toteaa, että tarinaan oleellisesti liittyvät välipalkit lisäävät tarinan ymmärtämistä. Tällaisia välipalkkeja kutsun tutkimuksessani funktionaaliseksi. Nämäkin välipalkit ovat tietysti visuaalisesti koristeellisia, mutta ilman niitä merkitykset saattaisivat muuttua. Funktionaalisisissa tapauksissa sen lisäksi, että asia tai esine on osa yhtä ruutua, se myös erottaa kaksi ruutua toisistaan. Nämä välipalkit ovat siis oleellinen osa joko tarinaa tai hahmojen kuvausta.

Tekemäni tilasto Tove Janssonin Muumipeikko-sarjakuvien pohjalta:

Stripit, joissa on erikoisia välipalkkeja	Koristeelliset välipalkit	Funktionaaliset välipalkit	Välipalkit, jotka ovat siltä väliltä
317	234	53	30
100 %	73,8%	16,7%	9,5%

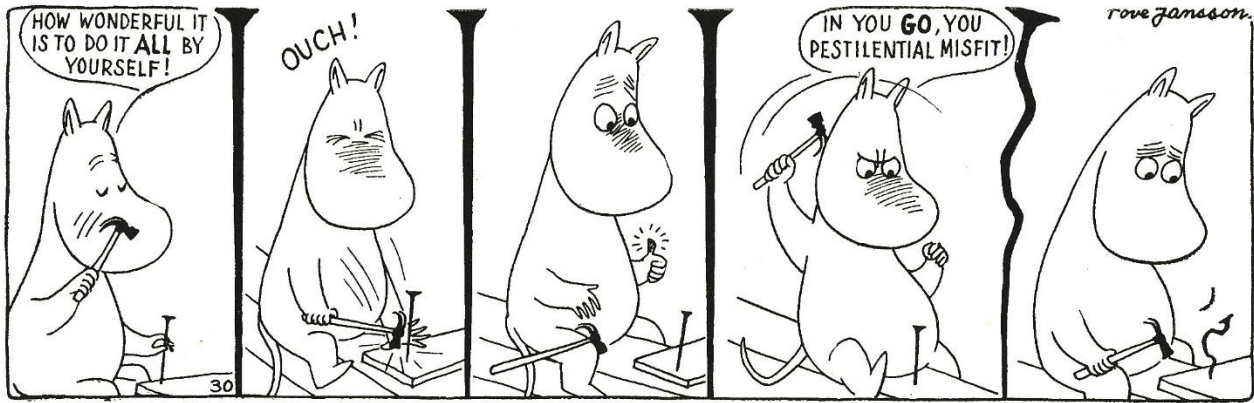
Tilaston tekeminen osoittautui paikoittain erittäin haastavaksi. Tekemästäni tilastosta näkyy selvästi, että joskus välipalkit ovat olennainen osa kerrontaa, mutta suurimman osan ajasta ne ovat pääasiassa vain koristeellisia. On kuitenkin myös tilanteita, joista on hyvin vaikea sanoa, ovatko välipalkit vain koristeellisia, vai onko niillä myös tärkeä funktio juonen kannalta. Etenkin näissä kohdissa asia voi olla hyvin monitulkintainen, ja jonkun muun tutkijan tilasto voisi näyttää hyvin erilaiselta. Vaikka tilastoni ei ole absoluuttinen, vaan enemminkin suuntaa antava, siitä selviää kuitenkin todella selkeästi koristeellisten ja funktionaalisten välipalkkien suhde.

Laskelmieni mukaan Tove Janssonin piirtämistä stripeistä 317 on sellaisia, joissa vähintään yksi välipalkki on jokin muu kuin musta viiva tai valkoinen tyhjä palkki. Keskiarvo määrä tällaisia strippejä tarinaa kohden on 15. Kuitenkin muutamassa tarinassa on vain yksi strippi, josta löytyy erikoisia välipalkkeja. Kaikista eniten niitä löytyy tarinasta *The Conscientious Moomins* (1958), jossa jokainen tarinan 82:sta stripistä sisältää erikoisia välipalkkeja.

Näistä erikoisia välipalkkeja sisältävistä stripeistä huomattavan suuri osa on strippejä, joissa välipalkit ovat pelkästään koristeellisia. 317:sta stripistä tällaisia on tulkintani mukaan 234, eli noin 74 prosenttia. Reilusti yli puolet Tove Janssonin käyttämistä erikoisista välipalkeista on siis vain koristeellisia. Funktionaalisia välipalkkeja on tulkintani mukaan 53:ssa stripissä, eli alle kahdessakymmenessä prosentissa. Näiden välipalkkien lisäksi alle kymmenen prosenttia välipalkeista ovat jotain funktionaalisten ja koristeellisten väliltä.

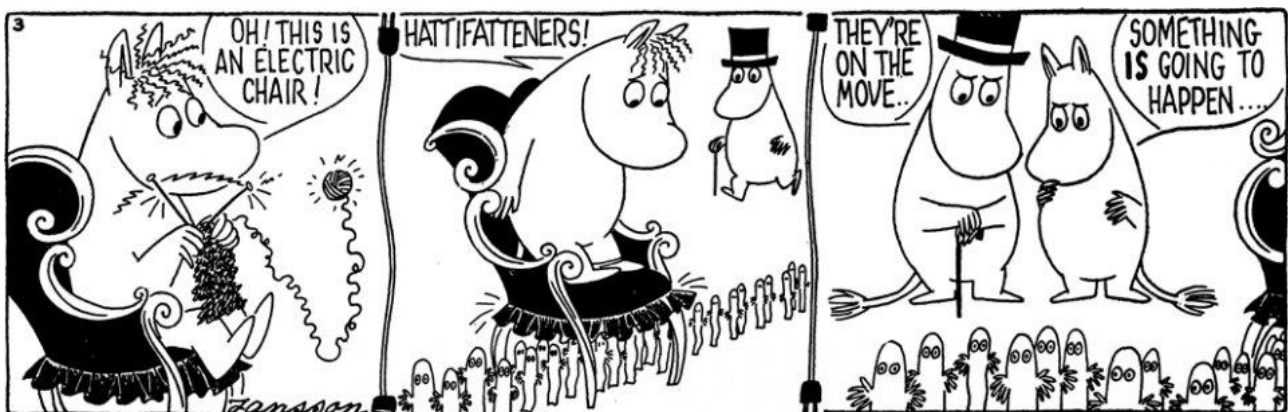
Tulkintani mukaan 234:ssä stripissä välipalkit ovat pelkästään koristeellisia. Nämä välipalkit eivät siis tuo tarinaan mitään uusia merkityksiä, mutta ne saattavat korostaa tarinasta jo löytyviä merkityksiä. Vaikka nämä välipalkit voisi korvata tavallisilla välipalkeilla, ilman näitä koristeellisia välipalkkeja stripit näyttäisivät visuaalisesti paljon tylsemmiltä.

Sen lisäksi, että koristeelliset välipalkit voivat korostaa merkityksiä, ne voivat myös ennakoita tarinaa. Esimerkiksi tarinassa *Moomin Builds a House* (1956) Tove Jansson käyttää välipalkkeina nauvoja, kun Muumipeikko on juuri naulaamassa (kuva 35). Kun Muumipeikon naula on suorassa, välipalkkien naulat ovat myös suorassa, mutta ennen kuin Muumipeikon naula taipuu, taipuu myös ruutuja erottava naula. Tarinan kulun voi nähdä jo ruutujen välisistä palkeista, enne kuin edes lukee viimeisen ruudun.

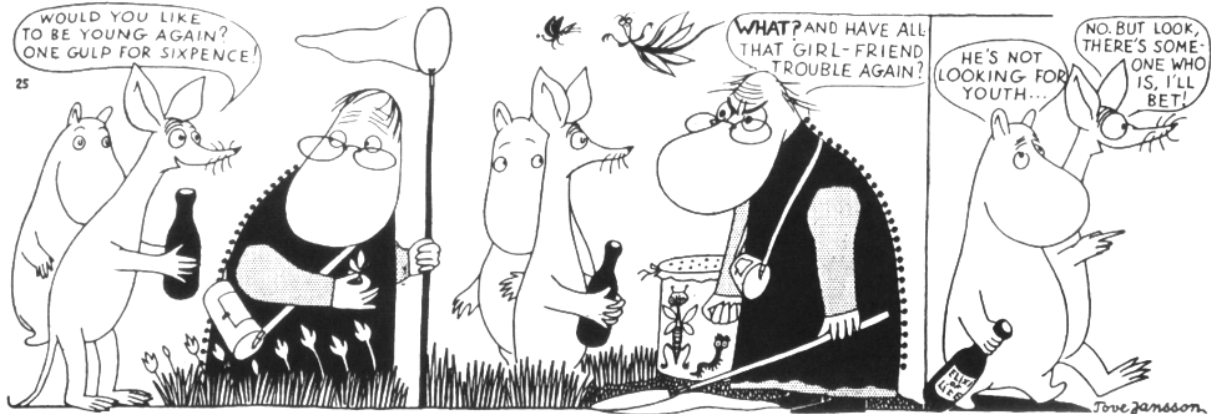
Kuva 35, ©Tove Jansson (Moomin 2, 58).

Kuvassa 36 koristeelliset välipalkit eivät liity tarinaan yhtä suoranaisesti kuin naulat edellisessä esimerkissä. Siinä missä nauloilla on suora, täysin selkeä yhteys tarinaan, sähköjohtojen kohdalla yhteys on symbolinen: ne kuvaavat ja korostavat Hattivattien sähköisyyttä. Tässäkin tapauksessa johdot voisi helposti korvata jollain muulla välipalkilla, eikä se vaikuttaisi oleellisesti tarinan juoneen.

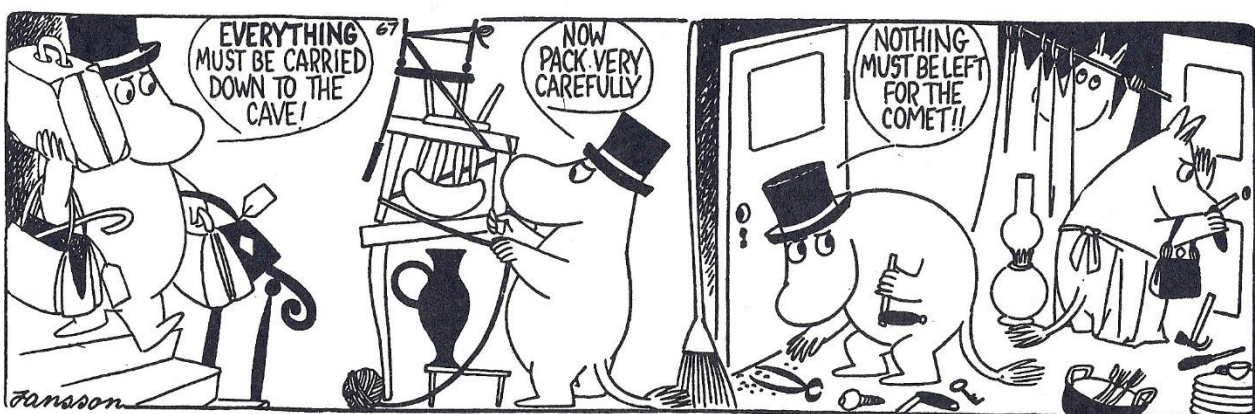
Kuva 36, ©Tove Jansson (Moomin 4, 62).

Tulkintani mukaan Tove Janssonin sarjakuvissa 53:ssa stripissä on funktionaalisia välipalkkeja. Nämä välipalkit ovat siis oleellinen osa tarinaa tai hahmojen kuvausta. Tämä ei silti tarkoita sitä, ettei niiden viereen voisi laittaa mustaa viivaa välipalkiksi, mutta monessa tapauksessa se tekisi ruuduista sekavia tai turhan täysiä ja ahtaita. Esimerkiksi kuvassa 37 ensimmäisen ja toisen ruudun jakaa haavi, joka on oleellinen osa hyönteisiä keräävän Hemulin hahmoa. Sen viereen olisi voinut piirtää vielä perinteisen välipalkin kuten toisen ja kolmannen ruudun välissä on, mutta sen puuttuminen tuo ruutuihin ilmavuutta.

Kuva 37, ©Tove Jansson (Moomin 1, 13).

Kuvan 38 stripissä kaksi ensimmäistä ruutua erottavat huonekalut, joita Muumipappa on pakkaamassa mukaan lähtöä varten. Tämä kasa on erittäin oleellinen juonen kannalta, koska sen pakkaaminen on käytännössä kaikki, mitä koko ruudussa tapahtuu. Vaikka kuvasta 37 jättäisi Hemulin haavin kokonaan pois, se ei sinänsä vaikuttaisi itse tarinan juoneen, mutta Hemulin hahmon ymmärtämiseen se vaikuttaisi. Jos kuvasta 38 jättäisi huonekalukasan pois, se vaikuttaisi koko tarinan juoneen. Muistakin ruuduista kyllä näkee pakkaamista, mutta tästä tulee ilmi se, että myös huonekalut otetaan mukaan. Tässäkin tapauksessa kasan viereen voisi piirtää vielä tavallisen välipalkin, mutta sen lisääminen tekisi ruuduista ahtaan ja pienen tuntuisia.

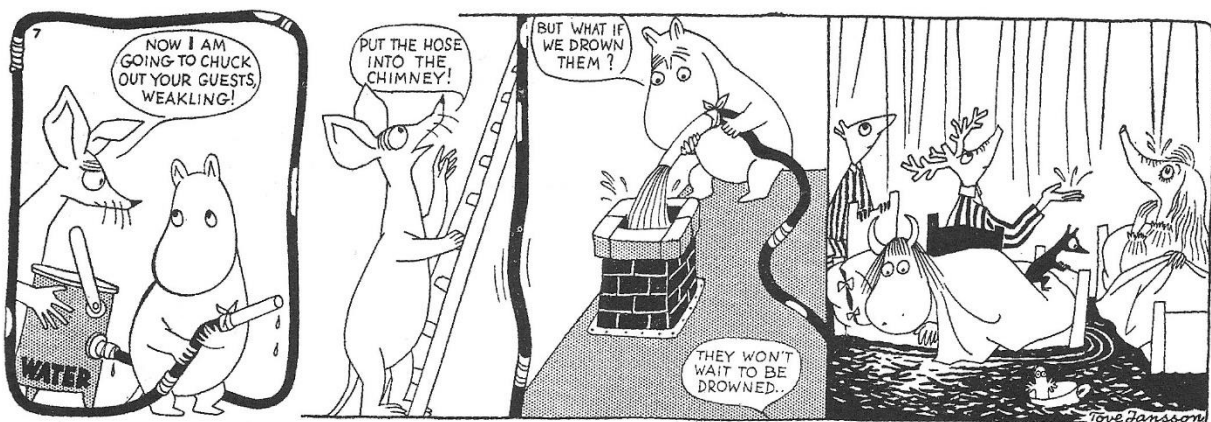

Kuva 38, ©Tove Jansson (Moomin 4, 78).

Koska kuvassa 38 ruutujen yksi ja kaksi välistä puuttuu tavallinen välipalkki, lukijalta vaaditaan tässä erityistä lukutaitoa. Ensisilmäyksellä voisi nimittäin luulla, että koko stripissä on vain kaksi ruutua kolmen sijaan. Kuitenkin se, että Muumipappa on molemmin puolin

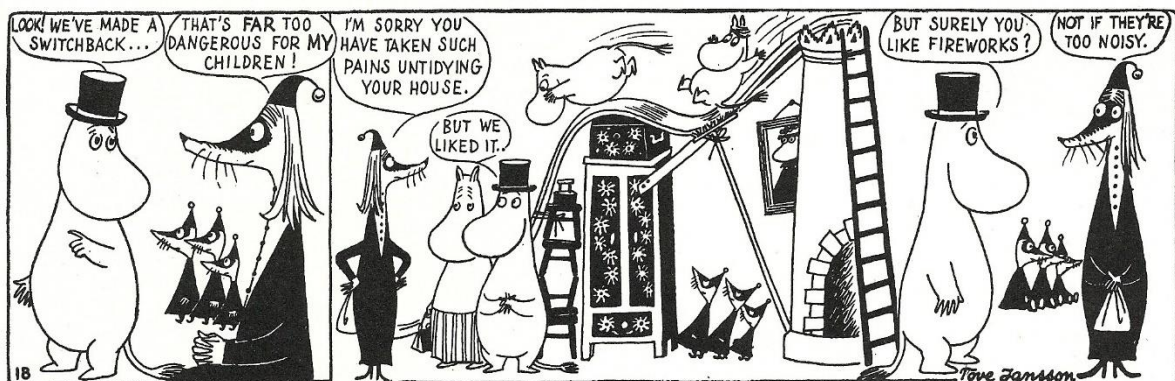
huonekaluja, kertoo siitä, että niiden on oltava erillisiä ruutuja. Jos huonekaluja olisi sitomassa joku muu henkilö, ruutujen määrä ei välttämättä olisi yhtä selkeä.

Kuvassa 39 Muumipeikon pitelemä vesijohto toimii useamman kerran ruutujen jakajana. Ensimmäisessä ruudussa sen periaatteessa voisi korvata perinteisillä palkeilla, koska se silti näkyy Muumipeikon kädessä. Kuitenkin se, että johto kiertää koko ruudun, kertoo lukijalle sen pituudesta. Toisen ja kolmannen ruudun välissä johtoa ei kuitenkaan voisi korvata täysin jollain toisella välipalkilla. Silloin lukijalle ei välittyisi se, että Muumipeikko kiipeää johdon kanssa katolle, ja juonesta jäisi puuttumaan yksi oleellinen välivaihe.

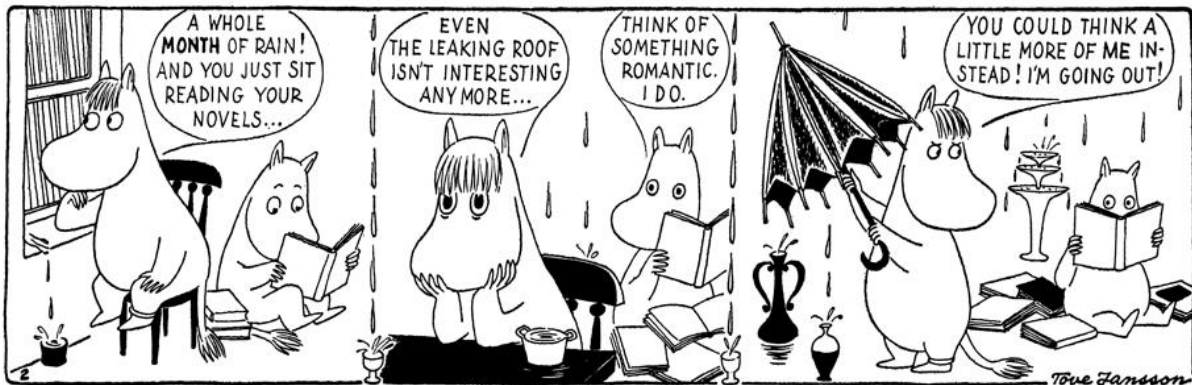
Kuva 39, ©Tove Jansson (Moomin 1, 9).

Kuvassa 40 kahden viimeisen ruudun raja on aika epäselvä. Lasten rakentama liukumäki toimii tässä välipalkkina, mutta ei ole selvää, mistä kohtaa uusi ruutu varsinaisesti alkaa, koska Muumipapan häntä on myös ruutujen rajalla. Jos välipalkkina toimiva asia jätettäisiin pois, lasten rakennelma jäisi vajavaiseksi, eikä se välittyisi lukijalle kokonaisuudessaan.

Kuva 40, ©Tove Jansson (Moomin 3, 7).

Näiden suhteellisen selvien tapauksien lisäksi laskin noin 30 strippiä, joita oli erittäin vaikea luokitella jompaankumpaan ryhmään. Ne ovat mielestäni osittain molempia, ja täysin tulkinnanvaraisia siinä, kuinka oleellisesti ne liittyvät juoneen. Esimerkiksi kuvassa 41 välipalkit ovat sinänsä koristeellisia, että vaikka ne jätettäisiin pois, juonen kulun ymmärtää silti, koska lukija näkee muuallakin katosta tippuvaa vettä. Kuitenkin vettä keräävät kipot voivat ihan hyvin olla Niiskuneidin pöydällä olevia vedenkerääjiä, jotka olisivat siinä, vaikka ruutuja erottaisikin jokin muu välipalkki. Lisäksi ne visualisoivat huomattavasti veden tippumista, koska ilman niitä veden tulo ei näyttäisi yhtä voimakkaalta. Tämän takia strippiä on mielestäni vaikea luokitella pelkästään joko koristeelliseksi tai funktionaaliseksi.

Kuva 41, ©Tove Jansson (Moomin 3, 7).

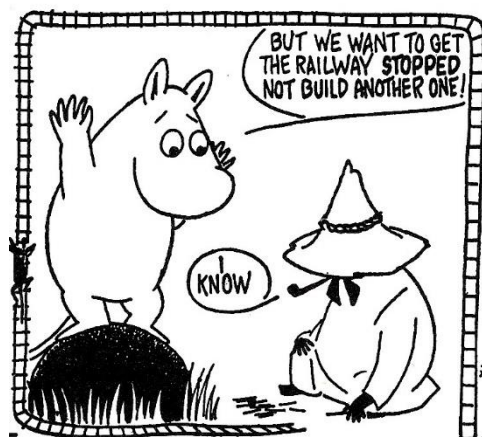
Kuva 42, ©Tove Jansson (Moomin 4, 59).

Toinen tulkinnanvarainen välipalkki löytyy kuvasta 42. Tässä ensimmäisen ja toisen ruudun jakaa kasa hillipurkkeja. Sinänsä juoni ei muuttuisi, vaikka niiden tilalla olisi vain musta viiva. Kuitenkin tässä voisi myös ajatella, että hillipurkeista muodostuva torni on oleellinen osa ensimmäistä ruutua. Jos tornin jättäisi pois, ei Muumimamman hillipurkkien määrä

näyttäisi yhtä suurelta. Vaikka juonen ymmärtäisi ilman välipalkkina toimivia hillopurkkeja, niillä on suuri merkitys hillomäärän visualisoinnin kannalta. Siksi myös tämä strippi on mielestäni vaikea luokitella pelkästään joko koristeelliseksi tai funktionaaliseksi.

Yhden stripin sisällä voi olla sekä pelkästään koristeellisia että funktionaalisia välipalkkeja, mutta näissä tapauksissa laskin stripit funktionaalisiin, jotta saisin paremman kuvan siitä, kuinka paljon sarjakuvissa on funktionaalisia välipalkkeja. Esimerkiksi kuvassa 38, jonka stripin olen laskenut funktionaalisiin välipalkkeihin, ruutujen kaksi ja kolme välillä on luuta, joka on vain koristeellinen. Sen puuttuminen ei vaikeuttaisi tarinan ymmärtämistä. Välipalkkeja olisi voinut laskea myös yksi kerrallaan, mutta koska stripit ovat graafisia kokonaisuuksia, ja usein samassa stripissä käytetään samaa asiaa kaikkina välipalkkeina, päätin laskea ne stripeittain.

Vaikka tilastoni on vain suuntaa antava, siitä näkee selkeästi, että suurin osa Tove Janssonin sarjakuvien välipalkeista on pääasiassa vain koristeellisia. Nekin silti liittyvät aina tarinaan jollain tapaa, vaikka eivät sinänsä toisikaan kerrontaan mitään uutta. Yleensä ne visualisoivat lisää tarinan tapahtumia. Kuitenkin jonkin verran löytyy myös välipalkkeja, joita ilman kerronnasta puuttuisi jotain. Voin siis yhtyä Haposen toteamukseen, että välipalkit ovat käytännöllisiä ja koristeellisia, vaikkakin myös koristeelliset välipalkit mielestäni liittyvät monesti enemmän kuin vain väljästi tarinaan.

Kuva 43, ©Lars Jansson (Moomin 6, 44).

Tein tilastoni Tove Janssonin sarjakuvista, mutta myös Lars Jansson käyttää paljon erikoisia ja koristeellisia välipalkkeja. Tolvasen (2001, 97-98), Pulkkinen ja Jokisen (1996, 34) mukaan siinä missä Tove Jansson keksi "välipalkkivallankumouksen" Lars Jansson vei sen

huippuunsa. Esimerkiksi Lars Jansson käyttää paljon koko ruutua reunustavia palkkeja, kuten kuvassa 43.

Herkman (1998b, 60) väittää, että sarjakuvan kerronnan näkökulmien muodostumisen paikka on juuri ruutujen välisessä aukossa: ”Ruutujen väli on se paikka, jossa sarjakuvan tarjoama kerronnan näkökulma saa täyttymyksensä lukijan mielessä”. Herkman puhuu tässä lukijan tekemästä täydentämisestä, mutta mieleistäni se sopii periaatteessa myös Janssonien käyttämiin välipalkkeihin. Vaikka ruutujen väliin jää silti aina lukijalle täydennettävää, tekijät ovat jo osaltaan täyttäneet erikoisten välipalkkien avulla aukkoa, joka olisi ilman niitä paljon suurempi.

5 Metasarjakuvan piirteitä

Mika Hallila (2006, 32–38) toteaa, että usein metatason toiminnan ajatellaan olevan jollakin tavalla tietoisempaa ja refleksiivisempää kuin tasolla, joka on metatason alapuolella. Metatasolla viitataan hänen mukaansa yleensä siihen, että jonkin tason yläpuolella on perspektiiviltään tätä ylemmän näkökulman taso. Hallilan mukaan metafiktioin kanssa käytetään englanniksi usein rinnakkain käsitettä ”self-conscious novel” (itsensä tiedostava romaani). ”Romaani, joka sisältää ’metatason kommunikaatiota’, ottaa kantaa omaan romaaniuteensa, olemassaoloonsa fiktiivisenä tekstinä” (Hallila 2006, 75).

Metafiktioin voi siis ajatella olevan itsensä tiedostavaa ja itseään kommentoivaa tekstiä. Metatason teos tietää olevansa fiktiota ja tuo sen ilmi. Hallilan mukaan ”metafiktio on nimenomaan keino paljastaa fiktion fiktiivisyys” (2006, 76). Vaikka Hallila puhuu pääaisassa romaanien tai novellien metataseista, niitä on löydettävissä myös sarjakuvista. Kari Juhola (2011, 176) määrittelee sarjakuvan asiasanastossaan metasarjakuvan olevan sarjakuva, jossa hahmot käyttävät tietoisesti hyväkseen sarjakuvan rakennetta, esimerkiksi kävelevät ruutujen välipalkkien yli tai nappaavat kiinni puhekuplista.

Herkmanin (1998, 112) mukaan varsinaisesta metasarjakuvasta voidaan puhua vasta silloin, kun koko sarjakuvan idea perustuu metakielen käyttöön. Metakieli korostaa Herkmanin mukaan kertomisen roolia: tärkeämpää on se, miten kerrotaan kuin että mitä kerrotaan.

Kukkosen (2011, 213–217) mukaan metaefektit eivät ole mitenkään harvinaista sarjakuvissa, ja ne ovat olleet niissä läsnä sanomalehtisarjakuvien alkuaajoista lähtien. Sarjakuvat esittävät hänen mielestään ruutujen sisällä fiktiivistä maailmaa. ”Todellinen” maailma voi olla se tila, missä lukija tai sarjakuvan tekijä on, tai se voi sijoittua ruutujen välissä olevaan tyhjiöön. Ruudut toimivat ikkunana fiktiiviseen maailmaan. Välipalkit ja ruutujen reunat toimivat rajana todellisen ja fiktiivisen maailman välillä. Metaefektit rikkovat tämän rajan. Kukkosen mukaan ruutujen välinen tyhjiö jää lukijalta yleensä tiedostamatta, mutta kun hahmo ylittää välipalkin, huomio kiinnittyy siihen. Hän toteaa, että ruutujen ylittämisen voidaan sanoa olevan metasarjakuvien perusta.

5.1 Ruutujen ylitykset

Yleisin metaefekti Muumipeikko-sarjakuvissa on ruutujen ylitykset tavalla tai toisella. Hahmon käsi, jalka tai häntä saattaa ylittää ruutujen rajoja, tai hahmo saattaa tarttua kiinni ruutujen välipalkkiin. Joskus koko hahmo saattaa olla yhtä aikaa kahdessa ruudussa, mutta näissä tapauksissa ei ole yleensä kyse sarjakuvien päähenkilöistä, vaan taustalla pyörivistä pikku otuksista.

Yleisin ruudun ylitys Muumipeikko-sarjakuvissa on sellainen, missä jonkun hahmon häntä ylittää kahden ruudun rajan. Ei ole kovin tavatonta, että esimerkiksi jonkun muumin tai Nipsun häntä ylittää ruutujen välisen palkin, ylettyen toisen ruudun puolelle. Tällaisella ylityksellä ei ole yleensä mitään merkitystä tarinan etenemisen kannalta. Ne eivät yleensä ole tiedostettuja, eli hahmot eivät siis kiinnitä niihin mitään huomiota, eivätkä tunnu itse edes huomaavan ikään kuin vahingossa tapahtuvaa ruudun ylitystä. Esimerkiksi kuvassa 43 Nipsun häntä ylittää pitkälle toisen ruudun puolelle. Ensimmäisessä ruudussa kukaan ei kiinnitä huomiota häntään, ja se näyttää enemmänkin olevan osa ruudun alareunaa kuin itse ruutua. Vaikka häntä "katkeaisi" ruutujen raja, se ei muuttaisi itse tarinan kulkua mitenkään. Tässä hännän piirtäminen kokonaisuudessaan on siis vain visuaalinen keino, kuten koristeelliset välipalkitkin ovat. Vastaavia hahmojen tiedostamattomia ruudun ylityksiä tapahtuu Muumipeikko-sarjakuvissa paljon.

Kuva 44, ©Tove Jansson (Moomin 1, 15).

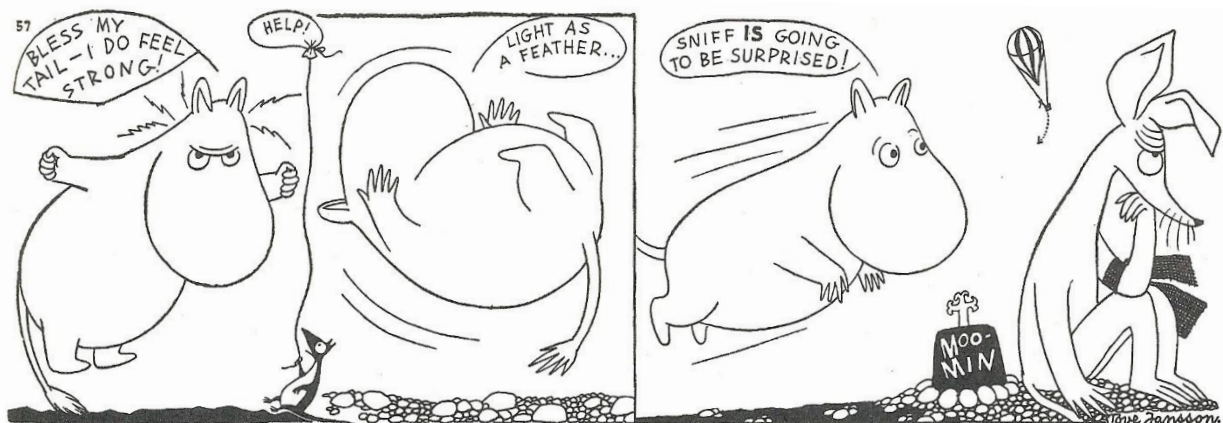
Sarjakuvasta *Moomin Goes Wild West* (1957) löytyy Muumipeikko-sarjakuville hyvin poikkeuksellinen ruudun ylitys. Yleensä, jos hahmon käsi tai häntä ylittää ruutujen rajan, toisessa ruudussa ei reagoida siihen ollenkaan. Kuitenkin kuvassa 45 Amerikan

alkuperäisasukkaan käsi on oleellisesti osa molempia ruutuja, koska toisen ruudun hahmo kommentoi hänen kättään ja siinä olevaa kelloa.

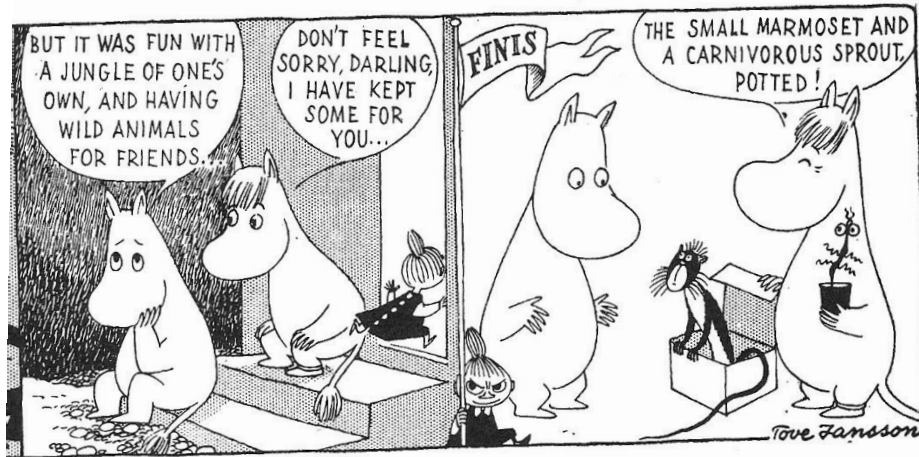

Kuva 45, ©Tove Jansson (Moomin 4, 19).

Ruutujen rajoja ylittävät myös monta kertaa erilaiset mönkijät ja otukset. Esimerkiksi aivan ensimmäisessä sarjakuvassa pikku otus Samu nojaa usein ruutujen välisiin palkkeihin niin, että hän on molempien ruutujen puolella. Ensimmäisen kerran tämä tapahtuu jo sarjan aivan ensimmäisessä stripissä. Välillä Samu on itse jopa osa välipalkkia (esim. kuva 46). Samu kutsuu itseään nimityksellä "shadow" (varjo tai varjostaja). Happonen (2007, 39) kutsuu Samun tapaisia "varjoja" termillä myötäeläjät. Hänen mukaansa visuaaliset myötäeläjät, äänettömät kommentaattorit, muodostavat jatkumon Janssonin teoksissa. Koska Samu on tällainen myötäeläjä, eikä kovin aktiivinen osa tarinaa, hän voi helposti käyttää sarjakuvan rakennetta hyväkseen niin, että tulee itse osaksi tätä rakennetta.

Kuva 46 ©Tove Jansson (Moomin 1, 21)

Kuva 47, ©Tove Jansson (Moomin 3, 39)

Pikku Myy on aktiivisista hahmoista ainoa, joka toimii kerran ruutujen välipalkkina. Kuvassa 47 hän pitelee kylttiä "Finis" tarinan loppumisen merkiksi ja on samalla sen kanssa ruutujen välipalkkina. Muut aktiiviset hahmot saattavat nojata välipalkkeihin tai koskea niihin, mutta eivät koskaan ole itse varsinainen osa niitä. Pikku Myy rikkoo muillakin tavoilla neljättä seinää sarjakuvan ja lukijan välillä, siitä lisää luvussa 5.2.

Kaikista erikoisin ruutujen ylitys on kuvassa 48. Tässä erikoista on se, että Samun serkku ei ole kahden ruudun rajalla, vaan lähes kokonaan ulkona koko stripistä, kuten on myös osa Samun puhekuplasta. Jos katsoo striippien rajoja, kyseinen strippi näyttää hieman kapeammalta kuin muut sarjan stripit. Kuitenkin kokonaisuudessaan Samun serkku mukaan luettuna se on edelleen samankokoinen muiden kanssa, joten oikeasti stripin koko ei ole muuttunut. Mutta koska Samun serkkua ei ole rajattu ruutujen sisään, se luo illuusion pienemmästä stripistä ja serkun jäämisestä osittain stripin ulkopuolelle.

Kuva 48, ©Tove Jansson (Moomin 1, 35).

Joskus myös puhekuplat saattavat ylittää ruutujen rajoja, kuten kuvassa 48. Tässä stripissä erikoista on se, että puhekupla ylittää jopa kaksi välipalkkia, yltäen kahden ruudun lisäksi jopa stripin ulkopuolelle. Stripin viimeinen ruutu on paljon kapeampi kuin yleensä, mikä osaltaan selittää tilannetta. Muissa tapauksissa puhekuplat eivät yllä samalla tavalla ruudun molempien reunojen yli, vaan ylittävät aina vain yhden välipalkin.

5.2 Ruutujen venyminen ja lukijan huomioiminen

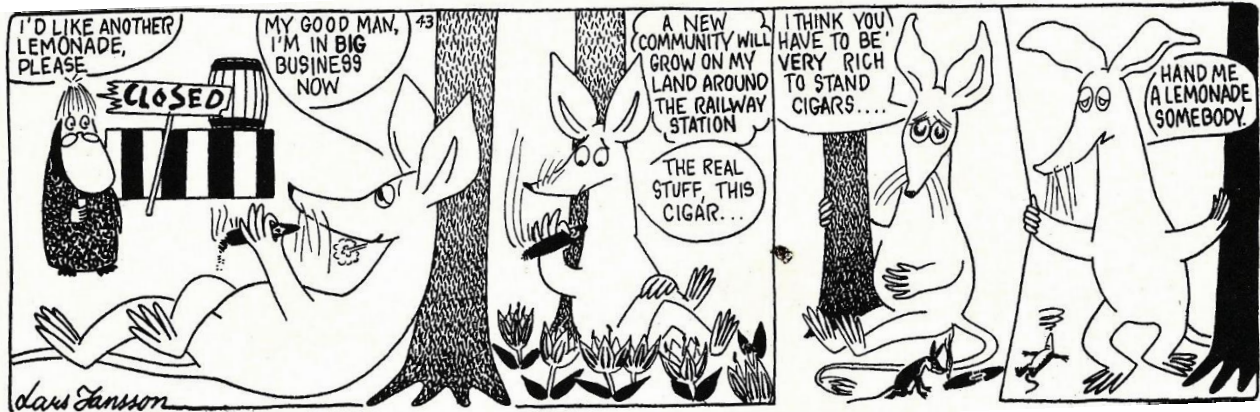
Ruutujen ylityksen lisäksi myös välipalkkien venyminen tai muu muotoutuminen ruudun tapahtumien mukaan on yksi metasarjakuvan piirteistä. Hahmot saattavat myös muuten vaikuttaa ruudun reunoihin, esimerkiksi nostamalla niitä. (Kukkonen 2011, 221.) Muumipeikko-sarjakuvissa hahmot saattavat joskus ottaa kiinni ruutujen välisistä palkeista tai nojata niitä vasten niin, että ne venyvät. Näissä kohdissa näkyy mielestäni erittäin selvästi se, miten hahmot käyttävät tietoisesti hyväkseen sarjakuvan rakennetta. Se, että häntä ylittää ruudun ei tunnu olevan tiedostettua, mutta palkkiin tarttuminen on.

Esimerkiksi kuvassa 49 Niiskuneiti on kiipeämässä kiven yli ja ottaa samalla tukea yläpalkista. Yläpalkki taipuu kaarelle Niiskuneidin otteessa. Eikä vain yläpalkki, vaan sen mukana osittain koko ruudun ylälaita. Huomioitavaa tässä myös on se, että palkki on vain musta viiva, eikä mikään tarinaan liittyvä asia. Kyseessä ei välttämättä olisi yhtä selkeä sarjakuvan rakenteiden hyväksikäyttö, jos palkki olisi esimerkiksi oksa tai jokin muu taustaan kuuluva asia, mistä Niiskuneiti ottaisi tukea.

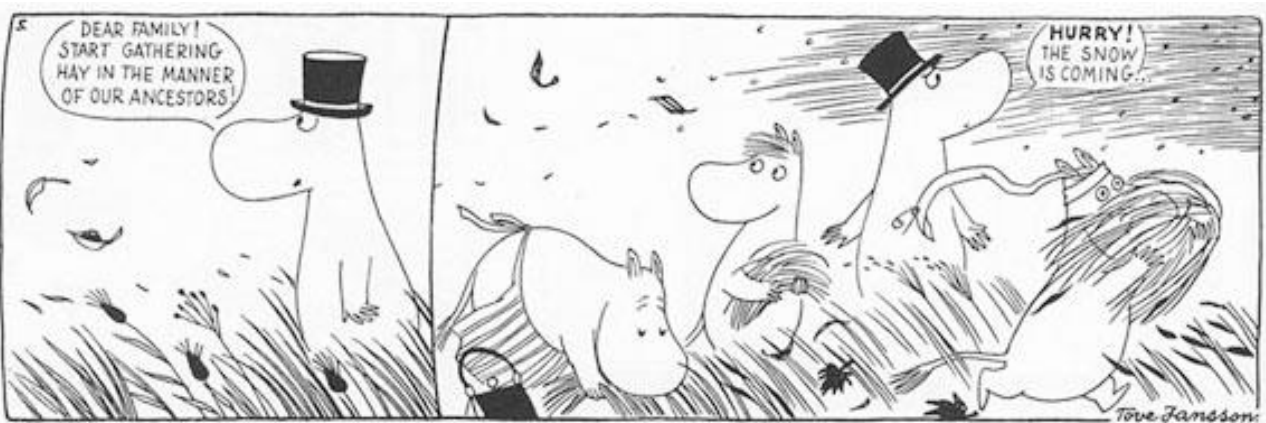
Kuva 49, ©Lars Jansson (Moomin 6, 24).

Lisäksi useamman kerran Muumipeikko nojaa välipalkkiin pitäen siitä kiinni samalla. Näin tapahtuu yleensä silloin, kun hän on varuillaan tai hiukan peloissaan. Ainakin kerran myös huonovointinen Nipsu ottaa tukea välipalkista (kuva 50). Näissä tapauksissa välipalkki taipuu aina hahmon otteesta tai painosta.

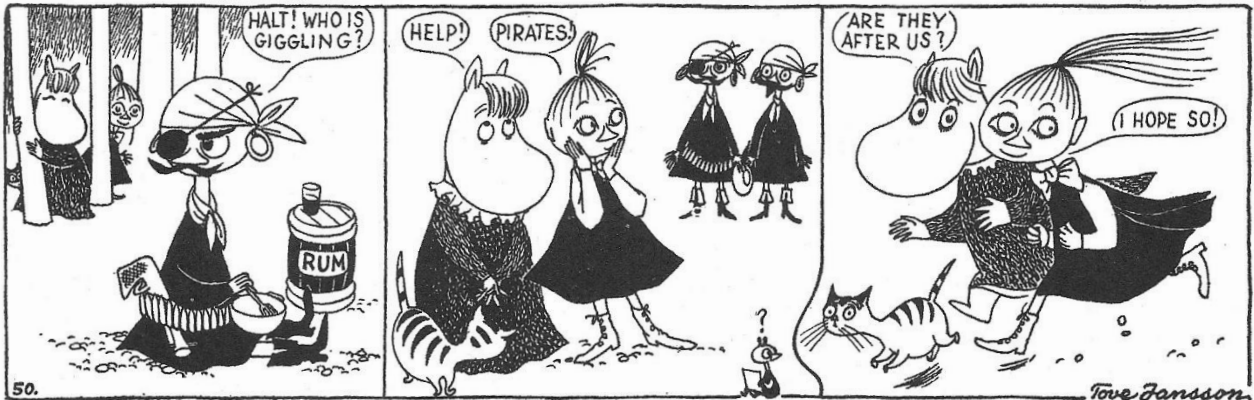

Kuva 50, ©Lars Jansson (Moomin 6, 40).

Ei ole mitenkään tavatonta, että ruutujen rajat ja välipalkit venyvät tarinan mukana muutenkin kuin hahmon vaikutuksesta. Vaikka kyse ei olisi koristeellisista välipalkeista vaan pelkistä mustista viivoista, nekin joskus myötäilevät tarinaa. Esimerkiksi kuvassa 51 ruutujen reunat venyvät tuulen mukana, luoden omalta osaltaan vaikutelman kovasta tuulesta. Samanlainen efekti löytyy muistakin tuulisista stripeistä. Kuvassa 52 ruutu taas venyy kissan liikkeiden mukaan, jotta se mahtuisi vielä ruudun sisälle. Tämä strippi on erikoinen siitä, että joku reagoi ruudun venymiseen: pieni otus ruudun reunalla näyttää hämmentyneeltä venymisen takia. Muut hahmot eivät kuitenkaan reagoi tilanteeseen.

Kuva 51. ©Tove Jansson (Moomin 2, 8).

Kuva 52. ©Tove Jansson (Moomin 1, 89).

Vaikka ruutujen ylitys on Kukkosen (2011) mielestä metasarjakuvan perusta, se tai ruutujen venyminen eivät ole ainoita metasarjakuvan piirteitä. Yleensä fiktiiviset hahmot eivät ole tietoisia siitä, että he ovat piirroksia paperilla. Metatasoa on se, jos hahmo suorittaa jotain toimintoja, joita vain lukijan tai sarjakuvan piirtäjän pitäisi pystyä tekemään. Tällainen toiminto voi olla esimerkiksi se, että hahmo kääntää sivun kulmaa tai piirtää ruutuihin jotain lisää. Myös se, että hahmot kommentoivat tekijänsä toimintoja on metasarjakuvaa. Jos joitain näitä piirteitä esiintyy sarjakuvassa, se on Kukkosen mukaan metasarjakuvaa, vaikka ruutujen ylitystä ei tapahtuisikaan. Lisäksi kuten romaaneissa, myös sarjakuvissa metataso voi esiintyä tekstin kautta. Kukkosen mukaan yksi metasarjakuvan piirre on se, jos hahmo puhuttelee lukijaa tai tekijäänsä. (2011, 221–229.)

Kuva 53, ©Tove Jansson (Moomin 3, 100).

Kuva 54, ©Tove Jansson (Moomin 3, 23).

Vaikka ruutujen rakenteen hyväksi käyttäminen ei ole mitenkään tavatonta Muumipeikko-sarjakuvissa, lukijaa niissä ei juurikaan huomioida. Kuitenkin aineistosta löytyy yksi täysin suoraan lukijaa puhutteleva kohta, minkä lisäksi on pari vähän epäselvempää tapausta. Kuvassa 53 Surku-koira puhuttelee suoraan lukijaa: "Dear reader" (rakas/hyvä lukija). Tässä ei ole epäilystäkään siitä, ettei sanoja olisi tarkoitettu suoraan lukijalle. Surku selittää lukijalle, miksi stripin muut ruudut poikkeavat normaalista kaavasta (koko strippi näkyy kuvassa 25). Sen lisäksi, että Surku puhuttelee suoraan lukijaa, se myös kommentoi sarjakuvan tekijän eli Tove Janssonin päätöstä piirtää ruudut tällä kertaa eri tavalla kuin yleensä.

Muumipeikko-sarjakuvista löytyy myös kohtia, joissa näyttää siltä, kuin niissä puhuttaisiin lukijalle, mutta ne eivät ole yhtä selviä tapauksia. Muutaman kerran Pikku Myy tuntuu katsovan suoraan lukijaan puhuessaan, vaikkei suoraan puhuttelekaan lukijaa niin kuin Surku. Esimerkiksi kuvassa 54 Pikku Myy katsoo puhuessaan suoraan lukijaan, eikä ruudussa näy toista hahmoa hänen vieressään, ainoastaan kauempana kävelemässä pois päin. Tästä syntyy vaikutelma, että Pikku Myy puhuu lukijalle eikä toiselle hahmolle.

Tämän lisäksi Pikku Myy pitelee useamman tarinan lopussa Finis-kylttiä, ja tuntuu silloinkin monesti katsovan suoraan lukijaan (kuvat 47, 55 ja 56). Hän ei näissä tapauksissa puhu mitään. Koska hän pitelee lopetuskyllti katsoen suoraan lukijaan, hän rikkoo tarinan ja lukijan välisen neljännen seinän, ihan kuin hän tietäisi olevansa osa tarinaa.

Kuva 55, ©Tove Jansson (Moomin 3, 20).

Kuva 56, ©Tove Jansson (Moomin 2, 66).

Se, onko Pikku Myyn käytös kuvissa 54, 55 ja 56 metaefekti vai ei, on tulkinnanvaraista. Kukkonen (2009, 505) kutsuu tällaisia tapauksia piilotetuiksi metaefekteiksi: niissä ei selkeästi osoiteta metatasoa, vaan enemminkin vihjataan sen mahdollisuudesta. Ne tuottavat pienen tietoisuuden hetken, mutta eivät kuitenkaan täysin valtaa lukijan huomiota. Piilotetun metaefektin kohdalla voi olla vaikeaa määritellä, onko se oikeasti osa teosta vai ainoastaan lukijan pään sisällä.

Muumipeikko-sarjakuvien koko olemus ei perustu metakieleen, eli Herkmanin (1998) teorian mukaan niitä ei voisi sanoa varsinaiseksi metasarjakuvaksi. Niistä on kuitenkin löydettävissä paljon Kukkonen (2011) listaamia metasarjakuvan piirteitä eli metaefektejä. Stripeissä tapahtuu paljon ruutujen ylityksiä ja välipalkkien venymisiä, minkä lisäksi lukijaa puhutellaan ainakin kerran suoraan. Kaikki nämä efektit viittaavat myös Hallilan (2006) mainitsemiin tasoihin. Kukkonen mukaan Muumipeikko-sarjakuvat voidaan siis määritellä selvästi metasarjakuviksi.

6 Päätäntö

Olen tässä maisterintutkielmassani tutkinut sitä, miten erilaiset sarjakuvan piirteet ilmenevät Muumipeikko-sarjakuvissa. Jokinen (2011b, 102) toteaa, että sarjakuva on tulkinnalle avoin väline: ”Tapahtumien järjestys, nopeus, äänet ja painotukset ovat pitkälti lukijan määriteltävissä, tulkittavissa”. Monet tässä tutkielmassani esittämistä asioista ovat siis tulkinnanvaraisia.

Tutkin erityisesti kuvaa ja sanaa, niiden suhdetta ja yhteen sulautumista, sekä ruutuja ja niiden välipalkkeja. Lisäksi tutkin, ovatko Muumipeikko-sarjakuvat metasarjakuvia. Muumipeikko-sarjakuvat näyttävät päälle päin hyvin perinteisiltä lehtisarjakuvilta. Kuitenkin perinteisten sarjakuvan keinojen lisäksi niistä löytyy myös paljon erikoisempia sarjakuvan keinoja.

Sarjakuvien yksi uniikki piirre on se, miten sana ja kuvat toimivat yhdessä, jopa sekoittuvat ja lainaavat toisiltaan funktioita. Sanat voivat olla visuaalisia kuvia, ja kuvat voivat symboloida sanoja. Jännite kyseisten koodien välillä on yksi sarjakuvan perusteista. Muumipeikko-sarjakuvat perustuvat pitkälti sarjakuville perinteiseen kuvan ja sanan yhteystyöhön, mutta kuitenkin Janssonit käyttävät myös poikkeavalla tavalla hyväkseen kuvan ja sanan sekoittumista. Esimerkiksi Tove Janssonin tapa ilmaista kiro sanoja sarjakuvissaan poikkeaa perinteisestä sarjakuvan tavasta ilmaista niitä. Oli myös yllätys huomata, miten vähän Janssonit käyttävät yleensä sarjakuville hyvin yleistä keinoa, äänitehosteita, sarjakuvissaan.

Muumipeikko-sarjakuvien stripeissä on yleensä hyvin perinteinen sanomalehtisarjakuvan sommittelu, mutta silti ne olivat visuaalisesti aikaansa edellä välipalkkien ansiosta. Voisi ajatella, että koska sanomalehtisarjakuvassa ei ollut kovin paljon mahdollisuuksia leikitellä sommittelulla, Tove Jansson leikitteli sen sijaan koristeellisilla välipalkeilla. Herää kysymys, millaisia kyseisen taitelijan sarjakuvat olisivat voineetkaan olla, jos Muumipeikko-sarjakuvat olisi alun perin julkaistu esimerkiksi sarjakuvakirjoina, joissa sommittelu on paljon vapaampaa kuin sanomalehdissä.

Tutkin välipalkkeja Tove Janssonin piirtämien sarjakuvien pohjalta. Tein tilaston, jossa luokittelin välipalkit joko koristeellisiksi, funktionaalisiksi tai niiden välimuodoiksi. Tilaston tekeminen osoittautui paikoittain erittäin haastavaksi, ja välipalkkien koristeellisuus tai

funktionaalisuus onkin erittäin tulkinnanvarainen asia. Tilastoni ei ole absoluuttinen, mutta silti tuloksista näkee selvästi koristeellisten ja funktionaalisten välipalkkien suhteen. Suurin osa välipalkeista on koristeellisia, ja huomattavasti pienempi osa on funktionaalisia. Kuitenkin kaikki välipalkit liittyvät aina tarinaan, toiset löysemmin, toiset hyvinkin oleellisesti. Väliplakit ovat siis aina osa kerrontaa.

Välipalkeilla leikittelyn lisäksi Muumipeikko-sarjakuvista löytyy paljon metasarjakuvan piirteitä. Metaefektit eivät ole ehkä yhtä vallitsevassa asemassa tai kiinnitä lukijan huomiota yhtä hyvin kuin koristeelliset välipalkit, mutta ne ovat silti suhteellisen oleellinen osa Muumipeikko-sarjakuvia. Tässäkin tapauksessa Janssonit ovat tehneet jotain perinteisestä sarjakuvan keinoista poikkeavaa. Yleisin metasarjakuvan keino on sellainen, missä hahmojen hännät tai raajat ylittävät ruutujen välipalkit. Mutta siinä missä sarjakuvaperinteessä ruutujen ylityksellä on jokin funktio tarinan kannalta, Muumipeikko-sarjakuvissa ylitys on yleensä vain visuaalinen keino, johon hahmot eivät kiinnitä mitään huomiota.

Moniin kohtiin olisi myös löytynyt lukemattomia hyviä esimerkkejä. Koska sarjakuvat ovat niin visuaalisia, suurin osa niistä ei pääsisi mitenkään oikeuksiinsa pelkällä kirjallisella kuvauksella, joten olen pyrkinyt havainnollistamaan kutakin sarjakuvallista keinoa mahdollisimman edustavalla esimerkeillä. Esittämieni esimerkkieni lisäksi Muumipeikko-sarjakuvia lukiessa voi löytää monia muitakin erittäin hyviä esimerkkejä eri sarjakuvan keinoista, kuten välipalkeista tai metasarjakuvan piirteistä.

Tavoitteenani tässä tutkimuksessa on ollut nostaa esille ja tarkastella ainoastaan Muumipeikko-sarjakuvien sarjakuvallisia keinoja. Olen tietoisesti rajannut näiden keinojen merkityksellisyyden analyysin pois, koska jo pelkissä keinojen esittelyssä ja erittelyssä on riittävästi tehtävää. Lisäksi Janssonien sarjakuvista löytyy myös sarjakuvan keinoja, joita en tässä tutkimuksessa ole ottanut esille. Jatkotutkimukselle löytyisi siis varmasti aiheita niin syventämällä jo tutkittuja asioita ja tutkimalla muita sarjakuvan piirteitä.

Lähteet:

Varsinainen aineisto:

Jansson, Tove 2007: *Moomin : the complete Tove Jansson comic strip 1*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 1)

Jansson, Tove 2007: *Moomin : the complete Tove Jansson comic strip 2*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 2)

Jansson, Tove 2008: *Moomin : the complete Tove Jansson comic strip 3*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 3)

Jansson, Tove 2009: *Moomin : the complete Tove Jansson comic strip 4*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 4)

Jansson, Tove 2010: *Moomin : the complete Tove Jansson comic strip 5*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 5)

Jansson, Lars 2011: *Moomin : the complete Lars Jansson comic strip 6*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 6)

Jansson, Lars 2012: *Moomin : the complete Lars Jansson comic strip 7*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 7)

Jansson, Lars 2013: *Moomin : the complete Lars Jansson comic strip 8*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 8)

Jansson, Lars 2014: *Moomin : the complete Lars Jansson comic strip 9*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 9)

Jansson, Lars 2015: *Moomin : the complete Lars Jansson comic strip 10*. Drawn & Quarterly: Montréal. (Moomin 10)

Muu käytetty aineisto:

Jansson, Lars 1995: *Muumipeikko 17*. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.

Jansson, Lars 1996: *Muumipeikko 22*. WSOY: Porvoo.

Jansson, Lars 1996: *Muumipeikko 23*. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.

Muut lähteet:

Eisner, Will 1993: *Comics & sequential art*. Poorhouse Press: Tamarac.

Fiske, John 2005: *Merkkien kieli – Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Vastapaino: Tampere.

- Groensteen, Thierry 2007: *System of Comics*. University Press of Mississippi: Jackson.
- Hallila, Mika 2006: *Metafiktion käsité*. Joensuun yliopisto.
- Harvey, Robert 2001: Comedy at juncture of word and image: the emergence of the modern magazine gag cartoon reveals the vital blend . Teoksessa *The Language of comics: word and image*, s. 75-96. Toim. Robin Varnum ja Christina T. Gibbons. University Press of Mississippi: Jackson (Miss.).
- Harvey, Robert 2009: How Comics Came to Be: Through the Juncture of Word and Image from Magazine Gag Cartoons to Newspaper Strips, Tools for Critical Appreciation plus Rare Seldom Witnessed Historical Facts. Teoksessa *A Comics studies reader*, s. 25-45. Toim. Jeet Heer & Kent Worcester, University of Mississippi: USA.
- Hatfield, Charles 2009: An art of tensions. Teoksessa *A Comics studies reader*, s. 132-148. Toim. Jeet Heer & Kent Worcester, University of Mississippi: USA.
- Herkman, Juha 1998: *Sarjakuvan kieli ja mieli*. Vastapaino: Tampere.
- Herkman, Juha 1998b: Sarjakuvan lukeminen – merkityksen dialogia. Teoksessa *Missä mennään? Kirjallisuuden lajeja ja ilmiöitä*, s. 58-74. Toim. Eskola, Granlund ja Ihonen. TAJU: Tampere.
- Hänninen, Harto & Kemppinen, Petri 1994: *Lähtöruutu sarjakuvaan*. Yleisradio oy: Mikkeli.
- Jokinen, Heikki & Pulkkinen, Kalervo 1996: *Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia*. Kemin sarjakuvakeskus: Tampere.
- Jokinen, Heikki 2004: *Sata sarjakuvaa*. Tammi: Vammala.
- Jokinen, Heikki 2011a: Tähän on tultu – Suomalaisen sarjakuvan vuosikymmeniltä. Teoksessa *Sarjakuva Suomessa*, s. 13- 34. Toim. Heikki Jokinen. BTJ Finland Oy: Vantaa.
- Jokinen, Heikki 2011b: Sarjakuvalla on kaksi äidinkieltä – Sarjakuvasta, kerronnasta ja äänitehosteista. Teoksessa *Sarjakuva Suomessa*, s. 99-121. Toim. Heikki Jokinen. BTJ Finland Oy: Vantaa.
- Juhola, Kari 2011: Sarjakuvan asiasanasto. Teoksessa *Sarjakuva Suomessa*, s. 164-190. Toim. Heikki Jokinen. BTJ Finland Oy: Vantaa.
- Khordoc, Catherine 2001: The Comic book's soundtrack – visual sound effects in Asterix. Teoksessa *The Language of comics: word and image*, s. 156-173. Toim. Robin Varnum ja Christina T. Gibbons. University Press of Mississippi: Jackson (Miss.).
- Kivi, Mirja 2005: *What's this? Tove Janssonin muumisarjakuvia ja luonnoksia (1947-1959)*. Tampereen taidemuseo: Tampere.
- Kukkonen, Karin 2009: Textworlds and Metareference in Comics. Teoksessa *Metareference Across Media: Theory and Case Studies*, s. 499 – 514. Toim. W. Wolf. Rodopi: Amsterdam.
- Kukkonen, Karin 2011: Metalepsis in Comics and Graphic Novels. Teoksessa *Metalepsis in Popular Culture*, s. 213-231. Toim. Karin Kukkonen ja Sonja Klimek. De Gruyter: New York.
- Laity, K.A 2007: Roses, beads and bones: gender, borders and slippage in Tove Jansson's Moomin comic-strips. Teoksessa *Tove Jansson rediscovered*, s. 166-183. Toim. Kate McLoughlin ja Malin Lidström Brock. Cambridge Scholars Publishing: Newcastle, UK.

- Manninen, Pekka 1995: *Vastarinnan välineistö – Sarjakuvaharrastuksen merkityksiä*. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Manninen, Pekka 1996: Whammo! Sarjakuvan kieli ja sarjakuvajulkaisut länsimaisessa kulttuurissa. Teoksessa *Ruutujen välissä – näkökulmia sarjakuvaan*, s. 45–60. Toim. Juha Herkman. Tampere University press: Vammala.
- McCloud, Scott 1994: *Sarjakuva – Näkymätön taide*. The Good Fellows Ky: Painatuskeskus oy.
- Mikkonen, Kai 2005: Kuva ja sana: kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä. Gaudeamus: Helsinki.
- Tolvanen, Juhani 2000: *Muumisisarukset Tove ja Lars Jansson – Muumipeikko-sarjakuvan tarina*. WSOY: Porvoo.
- Wallner, Lars 2018: Gutter Talk: Co-Constructing Narratives Using Comics in the Classroom. Scandinavian Journal of Educational Research. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1201818/FULLTEXT01.pdf>
- Westin, Boel 2008: *Tove Jansson – Sanat, kuvat, elämä*. Schildts: Juva.